

Grau de Filologia Catalana

Treball de Fi de Grau

Curs 2015-2016

**FRASEOLOGIA I TRADUCCIÓ:
ANÀLISI CONTRASTIVA D'ALGUNES CONSTRUCCIONS IDIOMÀTIQUES
DE LA NOVEL·LA *CRONACHE DI POVERI AMANTI*,
DE VASCO PRATOLINI**

CAROLINA BARDELLI

TUTORES:

CLÀUDIA PONS MOLL

NEUS NOGUÉ SERRANO

Barcelona, 15 de juny de 2016

Índex

1. Introducció	4
1.1. Interès del tema.....	4
1.2. Objectius.....	5
1.3. Hipòtesis.....	5
2. Marc de la recerca i bases teòriques	6
2.1. Lingüística cognitiva i fraseologia.....	6
2.1.1. Orígens i desenvolupament de la lingüística cognitiva: línies d'investigació i postulats bàsics.....	6
2.1.2. L'enfocament cognitivista de la fraseologia.....	8
2.1.3. El concepte d' <i>unitat fraseològica</i>	8
2.1.4. El concepte de <i>construcció idiomàtica</i>	10
2.1.5. No-composicionalitat semàntica i processos metafòrics.....	11
2.2. Fraseologia i traducció.....	12
2.2.1. La traductologia: aportacions a la traducció d'UF.....	12
2.2.2. La fraseologia comparada o contrastiva: línies d'investigació.....	14
2.2.3. Correspondències interlingüístiques: els <i>equivalents fraseològics</i>	15
2.2.4. Paràmetres de la comparació interlingüística.....	17
3. Metodologia	22
4. Contextualització	23
4.1. Vasco Pratolini: breu biografia.....	23
4.2. <i>Cronache di poveri amanti</i> : característiques destacades i breu resum de l'obra	23
4.3. Les traduccions i els traductors.....	24
4.3.1. <i>Crònica dels pobres amants</i> de Maria Aurèlia Capmany i <i>Crónicas de pobres amantes</i> de Carlos Manzano.....	24
4.3.2. <i>A tale of poor lovers</i>	25

5. La fraseologia a <i>Cronache di poveri amanti</i>	26
5.1. Metonímies.....	26
5.1.1. Anàlisi cognitiva de les UF italianes.....	27
5.1.2. Anàlisi semanticopragmàtica de les solucions traductores.....	28
5.2. Metàfores orientacionals.....	31
5.2.1. metàfores sobre l'eix vertical.....	31
5.2.2. metàfores sobre l'eix horitzontal.....	35
5.2.3. Anàlisi semanticopragmàtica de les solucions traductores.....	35
5.3. Metàfores ontològiques.....	40
5.3.1. Anàlisi cognitiva de les UF italianes.....	41
5.3.2. Anàlisi semanticopragmàtica de les solucions traductores.....	43
5.4. Camps conceptuals.....	45
5.4.1. Animals.....	45
5.4.2. Plantes.....	48
5.4.3. Parts del cos.....	49
5.4.4. Religió.....	51
5.4.5. Tradicions.....	54
6. Conclusions	56
7. Bibliografia	58
8. Sigles utilitzades	61
9. Annex: corpus complet d'UF	62

1. Introducció

1.1. Interès del tema

El terme *fraseologia* designa un camp nocional força heterogeni que sol fer referència a les *expressions o construccions peculiars d'una llengua*. Aquesta definició tan vaga i difusa permet de tractar com a *unitats fraseològiques* (UF) des d'una interjecció o una fórmula de salutació fins a una frase feta o un proverbi; això és, un conjunt extraordinàriament variat d'elements lingüístics que, tanmateix, comparteixen un tret comú fonamental: la *idiomaticitat*.

La idiomacitat, entesa com la “consciència de particularisme lingüístic i d'idiosincràsia grupal” (Salvador 1995), es fa palesa d'una forma especialment clara en les construccions idiomàtiques, és a dir, aquells esquemes gramaticals convencionals que tenen associats uns contextos d'ús particulars, un significat fix (poc o gens modificable) i un significat no composicional (és a dir, un significat que no es pot derivar de la suma dels significats dels components integrats en la construcció). Aquestes característiques pragmàtiques, estructurals i semàntiques, fan que les construccions idiomàtiques no es puguin interpretar a partir d'una anàlisi lògica estricta i que estiguin íntimament lligades a la cultura de la comunitat lingüística que les ha originat. D'aquí que el parlant les adquireixi en bloc, les percebi de manera unitària i, sobretot, les utilitzi com a mostra d'identitat col·lectiva i element de cohesió grupal. L'interès i la rellevància d'aquestes qüestions es fan evidents en totes aquelles activitats que impliquen un contacte/contrast de llengües i, amb especial transcendència, en la traducció, un terreny en el qual les construccions idiomàtiques i l'anàlisi contrastiva tenen un pes específic indubtable. La traducció de les expressions idiomàtiques és un dels exercicis de traducció que més posa a prova la competència d'un traductor, ja que demana no només un domini sòlid dels aspectes gramaticals i estilístics de la llengua, sinó també un coneixement del marc cultural i dels procediments retòrics implicats en la construcció del significat.

L'interès objectiu que tenen les expressions idiomàtiques i l'anàlisi contrastiva en el món de la traducció, se suma, en aquest treball, a l'interès personal que tinc per l'obra de Vasco Pratolini, que ha motivat la tria de la novel·la *Cronache di poveri amanti* com a text d'origen en el qual baso l'estudi. Vasco Pratolini és un dels grans autors neorealistes de la literatura italiana i un dels que més clarament va apostar per fer servir una llengua senzilla i antiliterària, inspirada en l'italià real del carrer. Per aquest motiu, considero que el corpus que resulti del buidatge de la novel·la serà prou significatiu per al tipus d'anàlisi que ens ocupa.

1.2. Objectius

L'objectiu general d'aquest treball és el de contribuir a l'estudi de la fraseologia i, més concretament, de les construccions idiomàtiques des de la vessant de l'anàlisi contrastiva, amb un esforç per sistematitzar els recursos lingüístics i culturals emprats en la traducció d'aquestes unitats fraseològiques.

La idiomaticitat és sens dubte un terreny vast i fonamental del llenguatge humà que, tal com remarca la majoria dels autors que es dedica a l'estudi de la fraseologia, difícilment s'encabeix en els motllos de les descripcions lingüístiques tradicionals, per tal com aquestes tendeixen a fixar-se en els fenòmens sistemàtics i a relegar a un lloc perifèric allò que s'escapa de les normes generals del llenguatge. La idiomaticitat, tanmateix, té interès tant per a la dimensió teòrica com per a la dimensió aplicada de la lingüística i, per aquest motiu, reclama una ubicació en el sistema de la llengua. Recentment, la perspectiva epistemològica de la lingüística cognitiva ha proporcionat un marc que permet tractar la idiomaticitat com un aspecte central de la realitat del llenguatge, mentre que l'anàlisi contrastiva, al seu torn, ha ajudat a descobrir i fer evidents certes característiques de les construccions idiomàtiques. Aquest treball es proposa aprofitar les possibilitats que ofereixen aquestes dues mirades complementàries per donar compte del caràcter cognitiu i idiomàtic de certes unitats fraseològiques.

1.3. Hipòtesi

La hipòtesi general que fonamenta aquest treball de recerca és que l'anàlisi contrastiva italià > català, castellà, anglès de les unitats fraseològiques triades permetrà observar tant punts de contacte com punts de divergència entre les quatre llengües comparades. D'una banda, creiem que certs processos cognitius que fonamenten la comprensió de la realitat i la producció lingüística són prou universals perquè donin lloc a construccions idiomàtiques idèntiques o, com a mínim, prou semblants en totes quatre les llengües; d'altra banda, però, entenem que la peculiaritat de les expressions idiomàtiques i la seva vinculació a un marc cultural i un context d'ús específics dificulten que hi pugui haver un mateix repertori de peces lèxiques compartit per diverses comunitats lingüístiques.

L'anàlisi dels aspectes traductològics permetrà determinar de quina manera i amb quines implicacions es poden adaptar aquestes peces tan peculiars de la llengua al context

d'una cultura amb coordenades de temps i lloc diferents: esbrinarem, així, si en les diferents solucions proposades hi tenen més pes els factors lingüístics, els socioculturals o la percepció/competència del traductor.

2. Marc de la recerca i bases teòriques

2.1. Lingüística cognitiva i fraseologia

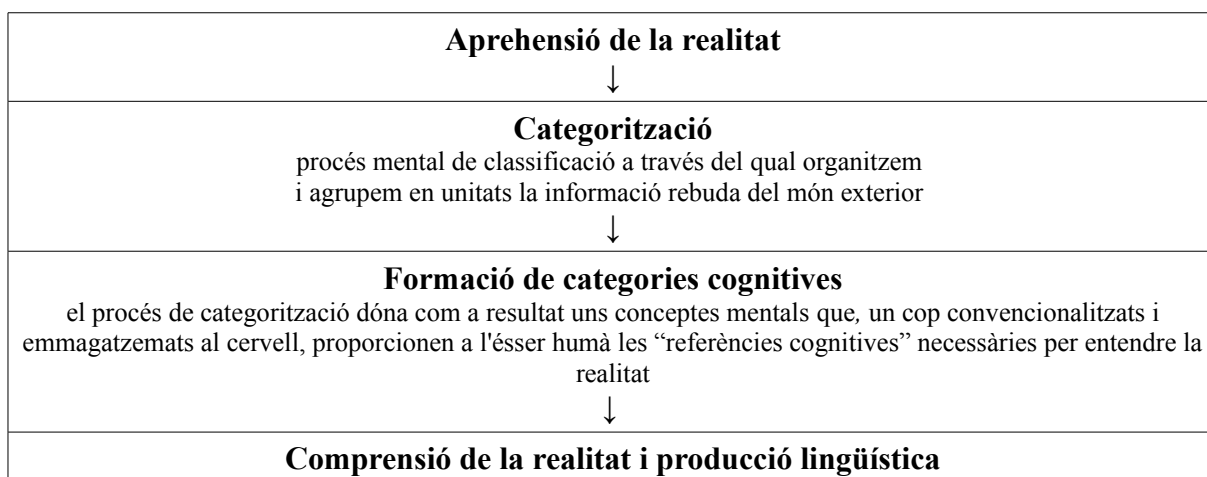
2.1.1. Orígens i desenvolupament de la lingüística cognitiva: línies d'investigació i postulats bàsics

La lingüística cognitiva neix entre final dels anys setanta i començament dels vuitanta dels treballs de George Lakoff i Ron Langacker, autors de les dues obres fundacionals d'aquesta disciplina: *Women, Fire and Dangerous Things* (1987), monografia en què Lakoff exposa una sèrie de conceptes bàsics del cognitivisme, i *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites* (1987), primer de dos volums en què Langacker defineix els fonaments de la gramàtica cognitiva.

Des del començament, la lingüística cognitiva s'ha perfilat com una disciplina integradora i heterogènia, que estudia el llenguatge amb una mirada plural i interdisciplinària. D'aquí que les seves teories generals més destacades, és a dir, la *teoria de prototips*, les propostes teòriques sobre *semàntica cognitiva* i la *teoria de la metàfora*, tinguin sovint el punt d'arrencada en altres disciplines com ara la psicologia, l'antropologia o fins i tot la ciència neurològica. La *gramàtica de construccions*, la *gramàtica cognitiva* i la *teoria de la gramaticalització*, és a dir, els models d'anàlisi gramatical desenvolupats a partir de les teories generals suara esmentades, no fan sinó confirmar el caràcter fronterer d'aquesta disciplina, ja que estudien la gramàtica com un contínuum d'aspectes interrelacionats, a cavall entre els diferents nivells de la descripció lingüística (sintaxi, morfologia, semàntica i pragmàtica).

Tot i ser força heterogènies, aquestes línies d'investigació tenen un punt de partida comú, que és la concepció del llenguatge com un instrument per organitzar, processar i transmetre informació a partir d'unes estructures conceptuals vinculades a la resta de capacitats cognitives, al món i als parlants. La lingüística cognitiva és *cognitiva* en la mesura que entén la producció lingüística com el resultat d'una sèrie d'operacions mentals que depenen tant del pensament conceptual com de la percepció corporal i l'experiència física que

el parlant té del món. Donada aquesta visó *experiencialista* del llenguatge, la lingüística cognitiva estudia les categories i les estructures de la llengua no pas com a elements autònoms, sinó com l'expressió d'uns principis generals de conceptualització de la realitat i, alhora, com el reflex d'unes influències de caràcter ambiental. D'acord amb això, la producció lingüística del parlant es considera mediatitzada per les mateixes estructures mentals que li permeten entendre la realitat i relacionar-se amb el món que l'envolta:

D'aquesta caracterització general, se'n poden derivar tres postulats bàsics de la lingüística cognitiva (Cuenca i Hilferty 1999):

1. La **preeminència de la semàntica en l'anàlisi lingüística**: si el llenguatge és un instrument de conceptualització, aleshores la seva funció primària és *significar* i, si això és així, el *significat* ha d'ocupar una posició central en l'arquitectura de la gramàtica. Per aquest motiu, la lingüística cognitiva mai no entén la forma com a totalment independent del significat i tendeix a integrar component gramatical i component semàntic en un mateix nivell d'anàlisi.
2. La **caracterització dinàmica del llenguatge**: la gramàtica es concep com una entitat en evolució contínua, un “conjunt de rutines cognitives que es constitueixen, es mantenen i es modifiquen” (Langacker, 1987) en funció de la conceptualització i de la perspectiva que el parlant adopta respecte al contingut que comunica.

3. La **necessitat d'un model d'anàlisi basat en l'ús**: l'estudi del llenguatge és l'estudi de la seva funció cognitiva i comunicativa. D'aquí que el model d'anàlisi més adient per donar-ne compte sigui un model “usage-based” (Barlow & Kemmer, 2000).

En vista d'aquests postulats bàsics, la lingüística cognitiva proporciona un marc epistemològic adient per tractar com a temes d'interès central tots aquells fenòmens que sembla que no segueixin els principis generals de la gramàtica i que, tradicionalment, el generativisme havia atribuït o bé a la gramàtica perifèrica o bé a algun aspecte de l'actuació.

2.1.2. L'enfocament cognitivista de la fraseologia

Històricament, la fraseologia ha estat considerada una “anomalia” per la major part dels paradigmes de la lingüística, que s'han limitat a estudiar-la des d'una perspectiva merament descriptiva (reculls de locucions i frases fetes, estudis dels trets etimològics etc...) i deslligada dels aspectes més generals del llenguatge. Com que les seves peculiaritats no semblaven adaptar-se als principis sistemàtics de la llengua, el seu estudi ha estat relegat a la perifèria del sistema.

Més recentment, però, la lingüística cognitiva ha aportat una mirada nova a l'estudi de la fraseologia i ha reivindicat el seu paper central dins d'un model que vol donar una visió realista, i no pas objectivista, de la realitat del llenguatge. Com ja hem vist, la lingüística cognitiva associa el llenguatge a la resta de capacitats cognitives de l'home i concep la gramàtica com una entitat en contínua evolució: no és estrany, per tant, que converteixi en objecte preferent de les seves anàlisis aquells aspectes de la llengua que fins fa poc havien rebut la consideració d'idiosincràtics.

2.1.3. El concepte d'*unitat fraseològica*

La fraseologia, com a disciplina científica, neix als anys quaranta a l'antiga Unió Soviètica amb els treballs del lingüista rus V.V. Vinogradov i és als anys setanta quan s'acaba de consolidar com a camp de recerca independent gràcies a la confluència entre les investigacions soviètiques i l'estructuralisme europeu d'una banda, i les aportacions de la lingüística nord-americana de l'altra (Corpas, 1997).

El terme *unitat fraseològica* (UF) apareix per primer cop en un article de Vinogradov de 1946, titulat “Conceptes fonamentals de la fraseologia russa com a disciplina científica”. L'autor hi defineix les UF com a “combinacions fixes de la llengua que passen d'una generació a una altra, es reproduïxen en la pràctica de la comunicació per tradició i es diferencien, d'aquesta manera, de les combinacions lliures de paraules, que s'organitzen en el llenguatge segons la voluntat del parlant”. Aquesta definició primigènica identifica les UF com a unitats institucionalitzades de la llengua amb una composició lèxica determinada, un significat conegut pel parlant i vinculat a l'entorn, i una funció comunicativa específica. Ara bé, al llarg dels anys, els diferents lingüistes que s'han interessat pels estudis fraseològics han intentat definir amb més precisió quins fenòmens poden ser aplegats sota aquesta etiqueta i quins són els límits de l'univers fraseològic de la llengua. El resultat d'això és un conjunt de terminologies no sempre unívokes ni homologables entre els diferents autors.

En general, la *idiomaticitat*, entesa com a manca de composicionalitat semàntica, sembla el criteri més influent a l'hora de definir quines peces de la llengua són UF i quines no. Però, dit això, hi ha d'altres factors, com ara l'estructura sintagmàtica, el grau de fixació o la funció pragmaticodiscursiva, que també influeixen en l'establiment de classes i subclasses d'UF. La consulta de Hockett (1958), Cruse (1986) i Nattinger & DeCarrico (1992) ha permès veure la complexitat de la qüestió. Per als objectius d'aquest treball, hem tingut en compte les aportacions següents:

- Corpas (1998), identifica la idiomaticitat amb un mecanisme semàntic i parla de la tendència a l'estabilitat combinatòria institucionalitzada com del tret més definitori de les UF. Aquesta autora considera, a més, que les UF han d'estar formades com a mínim per dues paraules gràfiques, cosa que exclou les interjeccions de la categoria d'UF.
- Pelegrí Sancho, a *Introducció a la fraseologia. Aplicació al valencià col·loquial* (1999), proposa definir les UF a partir de trets graduables, és a dir, per comparació amb un nucli prototípic: “Com més trets posseeix una unitat fraseològica, més a prop es troba del prototipus i, a l'inrevés, si en presenta pocs, serà una unitat fraseològica poc prototípica.” Aquest plantejament connecta amb la visió de Ruiz (1998), segons la qual es poden identificar UF més fraseològiques que unes altres. El punt de partida, per a ambdós autors, és el concepte cognitivista de *prototip*, que Rosch (1978) defineix com “l'exemplar que millor es reconeix, el més representatiu i distintiu d'una categoria; el que comparteix més característiques amb la resta de membres de la

categoria i menys amb els membres d'altres categories.”

En definitiva, l'estatus epistemològic de la fraseologia com a etiqueta de conjunt i la denominació dels fenòmens individuals que s'hi encabeixen són qüestions tan complexes i variades com complex i variat és l'univers fraseològic d'una llengua: complex, per la gran quantitat de peces lèxiques que inclou, cadascuna caracteritzada per un grau diferent de variació formal i funcional; variat, per la diversitat de formes lingüístiques que aquestes unitats poden assumir, des d'un sintagma fins a una oració simple o composta (Conca, 2000). Llavors, dins d'aquest magma de definicions, quin lloc ocupen les *expressions idiomàtiques* objecte d'anàlisi d'aquest estudi i quines característiques tenen? El concepte de *construcció* desenvolupat per la lingüística cognitiva i la definició del sentit etimològic de l'adjectiu *idiomàtic* ens ajudaran a aclarir-ho.

2.1.4. El concepte de *construcció idiomàtica*

El concepte de *construcció* és fonamental dins de la lingüística cognitiva i és el punt de partida d'un marc teòric especialment adequat per explicar les estructures idiosincràtiques de la llengua. Fillmore (1988) entén per *construcció gramatical* “any syntactic pattern which is assigned one or more conventional functions in a language, together with whatever is linguistically conventionalized about its contribution to the meaning or the use of structures containing it.” Una *construcció* és, per tant, el resultat de la integració d'estructures successivament més senzilles, amb un significat i un funcionament global que no es deriva directament de la suma dels significats i el funcionament dels seus components. Això posa en relleu que les construccions tenen un caràcter holístic i que cal incloure en un mateix nivell d'anàlisi la informació fonètica, morfològica, lèxica, sintàctica i també semanticopragnmàtica que contenen. Per exemple, no podem explicar l'alternança de (1) si no tenim en compte factors pragmàtics relacionats amb el model cognitiu “família” tal com l'idealitzem a la societat occidental (Cuenca 2000):

- (1) a. No té fills / *No té fill
b. No té marit / *No té marits

Ara bé, les construccions que millor permeten destacar la pertinència del concepte de *construcció* són, justament, les *construccions idiomàtiques*, és a dir, aquells esquemes

gramaticals convencionals que, a més de tenir associades unes característiques semàntiques i uns contextos pragmàtics d'ús particulars (Cuenca, 2000), responen a una consciència de particularisme lingüístic i d'idiosincràsia grupal (Salvador, 1995). Les construccions idiomàtiques són sentides pels membres d'una comunitat lingüística com una mena de senya d'identitat col·lectiva, com una manera de parlar que sovint adquireix un valor simbòlic i funciona com a element de cohesió grupal. Aquesta consciència diferencial es posa de manifest en totes aquelles activitats que impliquen un contacte de llengües, com per exemple l'aprenentatge d'una segona llengua o la traducció. Com destaca Salvador (1995), la representativitat cultural de les construccions idiomàtiques respon a dos tipus de raons: en primer lloc, a la seva càrrega simbòlica i el seu caràcter convencionalitzat, factors que les converteixen en “productes històrics” amb adherències culturals comparables a les de la toponímia o l'onomàstica en general; en segon lloc, i com a conseqüència del punt anterior, les construccions idiomàtiques presenten una clara resistència a la traducció i a l'ensenyament d'una segona llengua, cosa que destaca el valor diferenciador d'aquestes peces i la seva funció d'“indicadors” de la pertinença a una comunitat lingüística determinada.

2.1.5. No-composicionalitat semàntica i processos metafòrics

Tot i ser unitats que operen com a “peces lèxiques globals” (Salvador, 2000) o “macroparaulas” (Sinclair, 2000), les construccions idiomàtiques no sempre tenen un significat totalment arbitrari i opac sinó que, sovint, passen per processos metafòrics que les doten d'un major grau de *motivació*, és a dir, de transparència paradigmàtica en la iconicitat o interpretabilitat de cadascun dels seus components (Geeraerts, 1995).

La perspectiva clàssica defineix la metàfora com una figura retòrica pròpia dels registres formals escrits i, en particular, pròpia de la poesia i algun altre gènere narratiu. Des del prisma tradicional, la metàfora és un recurs de la imaginació poètica, una qüestió de llenguatge extraordinari més que no pas ordinari. Amb l'obra de Lakoff & Johnson (1980), aquesta visió es capgira totalment i l'estudi de la metàfora es converteix en una qüestió d'interès central per poder donar compte adequadament de la comprensió (esquema 2.1.1.).

Per Lakoff i Johnson, el nostre sistema conceptual ordinari té una naturalesa fonamentalment metafòrica, de manera que les metàfores no existeixen merament en les paraules que utilitzem, sinó que existeixen perquè el nostre sistema conceptual defineix la realitat a partir de conceptes metafòrics. En aquest marc, el significat lingüístic d'una

construcció es caracteritza respecte a un o més *dominis cognitius*, és a dir, esferes coherents de coneixements lingüístics i pràctics que ens permeten interpretar la construcció lingüística (sigui una unitat lèxica o un enunciat) en totes les seves vessants i amb la màxima precisió.

La metàfora, dins d'aquest sistema, es considera una forma particular d'entendre un domini en termes d'un altre; més en concret, d'entendre un domini destinació en termes d'un domini origen. El domini origen es caracteritza pel fet de pertànyer al món del que és concret i tangible, que experimentem amb normalitat i amb què, per tant, estem familiaritzats. El domini destinació, en canvi, es caracteritza pel fet de pertànyer al món del que és abstracte, que s'escapa de l'experiència quotidiana i té un grau més alt de complexitat. Les correspondències que s'estableixen entre els dos dominis creen una *metàfora conceptual*, és a dir, un sistema coherent de relacions que es concreten en expressions metafòriques individuals.

2.2. Fraseologia i traducció

2.2.1. Traductologia: aportacions a la traducció d'UF

El panorama actual de la fraseologia es caracteritza per la gran eclosió d'estudis teòrics i aplicats que testimonien el bon estat de salut de la disciplina. La traductologia, tot i ser una disciplina relativament nova, no ha quedat aliena a aquests progressos i ja considera la translació d'UF com un objecte d'estudi independent (Corpas 2000).

En general, la traductologia insisteix en la dificultat inherent a la translació de les construccions idiomàtiques d'una llengua d'origen (LO) a una llengua meta (LM). En paraules de Delisle (1993), les construccions idiomàtiques “constituent la especificité d'un idiome par le découpage particulier qu'elles pratiquent de la réalité”; no és per tant d'estranyar que, sovint, es converteixin en elements resistents a la pràctica de la traducció. Per traduir una UF no és suficient establir una equivalència formal i sintàctica entre els dos sistemes lingüístics implicats, sinó que s'ha de tenir en compte, d'una banda, el co-text proporcionat pel text d'origen (TO) i, de l'altra, el context de recepció del text meta (TM), caracteritzat per variables com ara els destinataris, els criteris de traducció segons l'època de l'original o el registre emprat. En definitiva, les dificultats no són només de caràcter lingüístic, sinó també de caràcter pragmàtic i comunicatiu.

A nivell microtextual, el procés de traducció de les construccions idiomàtiques hauria de passar per les següents fases (Corpas 2000):

- a) identificació de la UF
- b) interpretació de la UF dins del seu context
- c) determinació de possibles correspondències a nivell lèxic
- d) determinació de possibles correspondències a nivell textual

La proposta traductora del TM, per tant, hauria de partir de tota la informació que la unitat conté en el TO i adequar-se a les restriccions imposades pel marc pragmàtic i comunicatiu del TM. Identificar les UF en el TO, tanmateix, no sempre és una feina fàcil: si el traductor no té una competència fraseològica adequada en la llengua origen, és possible que se li passin desapercebudes. Per això, els manuals de traductologia donen una sèrie de pistes que poden ajudar el traductor a detectar aquest tipus de peces lèxiques: la presència d'irregularitats gramaticals, la incongruència semàntica, la utilització en forma retallada, la presència de comentaris metalingüístics o les marques gràfiques, són possibles indicis de la presència d'una UF.

A l'hora de traduir una expressió idiomàtica, el traductor pot recórrer a diferents tipus de procediments. El primer és el procediment basat en l'*equivalència*, un principi forjat per la traductologia clàssica (Vinay & Darbelnet, 1958) i que segueix renovant la seva vigència en els manuals més recents (Hervey, 1995; Wilkinson, 1997; Zaro & Truman, 1999). Aquest procediment consisteix a substituir la UF del TO amb una UF de la llengua meta. Perquè la substitució tingui èxit, cal que no hi hagi pèrdues ni divergències semàntiques importants i que la funció discursiva de la UF no quedi alterada. Quan no es dona un grau satisfactori d'equivalència entre la construcció original i la construcció de la llengua meta, els teòrics de la traducció posen en joc els següents procediments alternatius:

- a) *paràfrasi* del contingut semanticopràgmatc de la UF
- b) *omissió* de la UF en el TM (quan presenta greus dificultats de traducció o quan no és rellevant per a la comprensió del text)
- c) *compensació* de l'omissió amb la introducció, en el TM, d'unitats que no són presents en el TO i que aproximen la traducció al context sociocultural de la comunitat meta

- d) *reproducció literal* (formal i conceptual) de l'esquema fraseològic de la UF en el TM (aquesta alternativa sol resultar viable només en el cas de llengües pròximes que comparteixen uns mateixos trets culturals)

2.2.2. La fraseologia comparada o contrastiva: línies d'investigació

La fraseologia comparada o contrastiva és una eina auxiliar bàsica de la traductologia. La fraseologia comparada té com a objectiu determinar quines diferències i quines semblances hi ha entre els sistemes fraseològics de dues o més llengües i, de manera especial, estudia les relacions que s'estableixen entre el *fràsic* (és a dir, el conjunt de les UF) d'una llengua i el fràsic de la llengua (o les llengües) amb què aquesta llengua es compara (Corpas 2000).

La comparació interlingüística es creua amb diferents temes de la investigació fraseològica general, com per exemple la caracterització de les UF, l'estudi contrastiu dels aspectes morfosintàctics, semasiològics o semiòtics de les UF, la comparació de trets discursius, textuais, estilístics i pragmàtics o la identificació de paral·lelismes en els aspectes cognitius que intervenen en el processament de les UF de cada llengua. Tot i així, la fraseologia comparada s'ha centrat en l'estudi de quatre temes principals (Corpas, 2000): els grups temàtics, els universals fraseològics, els préstecs interlingüístics i les correspondències interlingüístiques, que analitzarem en el capítol següent.

D'entre aquestes línies d'investigació, destaquem aquí la dedicada als préstecs interlingüístics o europeïsmes, que ens pot resultar útil a l'hora d'analitzar les dades del corpus que hem reunit. La fraseologia contrastiva ha permès observar que hi ha unitats que, tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut, coincideixen en diverses llengües europees. Es tracta de casos d'equivalència plena o absoluta, un tipus d'equivalència poc freqüent que implica una relació de simetria entre les unitats dels diferents fràsics. Corpas (2000) estableix una subdivisió dels europeïsmes basada en el seu origen: natural, cultural o una barreja d'ambdós. Els europeïsmes naturals neixen de metàfores basades en l'observació de l'entorn i l'experiència humana; en són un exemple UF com ara *tarpare le ali a qualcuno / tallar les ales a algú/cortarle a uno las alas / to clip someone's wings* o *giocare col fuoco / jugar amb foc / jugar con fuego / to play with fire*. Els europeïsmes culturals, en canvi, neixen de les fonts comunes de la cultura europea, és a dir, de la tradició bíblica, els clàssics de la literatura o el folklore popular: *il tallone di Achille / el taló d'Aquil·les / el talón de Aquiles / Achilles' heel* o *il fine giustifica i mezzi / el fi justifica els mitjans / el fin justifica los medios / the end*

justifies the means. El tercer subgrup d'uropeïsmes es caracteritza pel fet de remetre tant a una herència cultural compartida com a una mateixa manera de concebre la realitat. És el cas d'UF com ara *occhio per occhio, dente per dente / ull per ull, dent per dent / ojo por ojo, diente por diente / an eye for an eye and a tooth for a tooth*.

2.2.3. Correspondències interlingüístiques: els *equivalents fraseològics*

La cerca de correspondències interlingüístiques, o *equivalents fraseològics*, és la línia d'investigació més representativa de la fraseologia comparada. Des de la teoria clàssica de Rajchtötejn (1980) fins a les aportacions més recents com ara Corpas (1997) o Dobrovolskij (1997), les relacions d'equivalència entre les UF de dues o més llengües s'han definit en funció d'una escala gradual, que es mou des de l'*equivalència nul·la* (EN) a l'*equivalència total* (ET), passant per diferents tipus d'*equivalència parcial* (EP).

La major part del fràsic de les llengües se situa entre els dos extrems, ja que les correspondències fraseològiques que s'estableixen entre llengües diferents solen presentar certes diferències i encavallaments respecte a un o més nivells significatius de la UF; això és, contingut semàntic, base figurativa, característiques morfosintàctiques, restriccions diasistemàtiques o trets pragmàtics (Corpas 2000). Com que cada comunitat conceptualitza i lexicalitza en forma d'UF una realitat sociocultural, històrica i etnogràfica pròpia, els casos d'equivalència interlingüística plena no són gaire freqüents. Tot i així, llengües diferents poden presentar prou simetria perquè unes UF formin una unitat d'equivalència interlingüística estable que presenti el mateix significat denotatiu i connotatiu, les mateixes restriccions i un mateix context d'ús. És el cas dels europeïsmes, que, com apuntàvem al capítol anterior, neixen de l'observació d'una mateixa realitat i d'una conceptualització metafòrica semblants o bé d'un pòsit cultural compartit. Els *calcs*, sobretot els que la llengua general i el llenguatge especialitzat incorporen de l'anglès, vénen a ser un altre exemple de correspondència plena: *hot potato / patata calenta* o *disc brake / fre de disc*.

La inequivalència fraseològica representa l'extrem oposat de l'escala de les correspondències interlingüístiques i es produeix quan la llengua meta (LM), per raons lingüístiques, històriques o socioculturals, no disposa d'una UF corresponent a la UF de la llengua d'origen (LO). La falta d'equivalència se sol explicar a partir d'aspectes culturals idiosincràtics com ara les fonts literàries, els estereotips i els costums i creences subjacents a la UF d'origen (Corpas 2000).

Les fonts literàries i les citacions de personatges cèlebres no compartides generen una bona part de les inequivalències fraseològiques entre llengües. En són un exemple *ships that pass in the night* ('people who meet each other only once, or people who meet but do not become very intimate'), del poema "Tales of a Wayside Inn" de Henry Wadsworth, o *decíamos ayer*, frase amb què Fray Luis de León va començar la seva primera lliçó universitària després d'haver passat gairebé cinc anys a la presó (Corpas 2000).

Els estereotips nacionals i supranacionals també tenen un lloc destacat en la formació d'UF sense correspondència interlingüística: *contestar a la gallega* ('de manera evasiva'), *Dutch treat* ('a meal, an entertainment, etc. at which each person pays for himself') o *fare alla romana* ('compartir entre amics una despesa comuna') expressen concepcions valoratives que no sempre troben equivalència fora del marc cultural de les comunitats lingüístiques d'origen. Un tipus especial d'estereotips és el constituït per la fraseologia onomàstica, en què el nom d'un personatge (real o fictici) adquireix un valor simbòlic i representatiu d'alguna qualitat o algun defecte. En la locució espanyola *ser un Juan Lanás*, el nom propi ve a representar la figura d'un home tranquil i senzill, fàcil d'enganyar. La locució anglesa *a Florence Nightingale* ('a person who looks after someone who is ill; a nurse'), procedeix del nom d'una famosa infermera britànica que va prestar servei en diferents hospitals durant la guerra de Crimea. La locució italiana *essere un Maramaldo* prové del nom de Fabrizio Maramaldo, capità d'un exèrcit mercenari que en la batalla de Gavinana de 1530 va matar cruelment el capità de l'exèrcit adversari quan ja estava greument ferit. Per aquest motiu, el seu nom es fa servir per indicar una persona vil i malvada.

En altres casos, la falta d'equivalència fraseològica és determinada per costums i creences o, senzillament, per anècdotes i temes de caràcter "autòcton". La passió dels anglosaxons per les apostes i les carreres de cavalls ha donat lloc a buits fraseològics del tipus *dark horse* ('a person or thing whose true character or worth is unknown but may be better than is thought < referring to a horse in a race, whose ability to win races is unknown') o *straight from the horse mouth* ('from the person most closely concerned with the subject being discussed < a humorous reference to a horse race in which information on the winning horse is imagined as coming from the horse itself'). Per la seva banda, la passió dels espanyols pel flamenc i la música popular, ha donat unitats fraseològiques que no tenen correspondència en altres idiomes: *estar como unas castañuelas* ('estar muy alegre'), *ponerse flamenco* ('hacerse el valiente, provocar a alguien') o *quedarse con la copla* ('no olvidarse de lo dicho, quedar bien enterado de ello') (Corpas 2000). Del folklore i les festes tradicionals florentines, provenen les expressions *sembrare una rificolona/rifricolona* o *sembrare il brindellone*. La

primera indica una dona vestida o maquillada de manera excessiva, xarona. El mateix Pratolini la fa servir al capítol sisè de la novel·la *Cronache di poveri amanti*: “Ebbe un pensiero irriverente: pensò che la Signora era *dipinta come una rificolona*. Ed arrossí al pensiero”. La festa de la Rificolona es remunta, amb tota probabilitat, a la meitat del segle XVI, quan els pagesos de la rodalia de Florència es desplaçaven caminant fins a la basílica de la Santíssima Annunziata per celebrar el dia del naixement de la Mare de Déu. Si, quan es feia fosc, encara no havien arribat a la ciutat, solien encendre una *rificolona*, una llanterna de paper amb una espelma a l'interior, que portaven fixada al cim d'un bastó de vímet. La tradició de la rificolona encara és ben viva i els nens de la ciutat, cada nit del 7 de setembre, n'encenen de formes i colors d'allò més variats i originals. Per aquesta raó, a Florència i la rodalia, una dona d'aparença cridanera i estrofolària rep la qualificació de *rificolona*. L'equivalent masculí de *sembrare una rificolona* és *sembrare il brindellone*. En aquest cas, el referent de l'expressió idiomàtica és el carro de fusta en forma de torre que protagonitza la celebració pasqual del Scoppio del Carro: ricament ornamentat i envoltat per tires de petards i focs artificials, indica aquells homes que destaquen pel seu aspecte llampant i cridaner.

2.2.4. Paràmetres de la comparació interlingüística

Com hem il·lustrat al paràgraf 2.2.1, l'equivalència és el recurs més eficaç per adaptar una UF de la LO a l'entorn comunicatiu de la llengua meta. Tot i així, la substitució d'una UF de la LO per una UF corresponent en la LM sol implicar sempre algun tipus de discrepància respecte al contingut, la forma o la funció, i aquestes discrepàncies no fan sinó accentuar-se un cop la UF és integrada en el pla discursiu i textual del context meta (Corpas 2000). Aquesta evidència implica que fins i tot els casos susceptibles de ser considerats equivalències totals poden convertir-se en casos d'equivalència parcial un cop hem examinat les condicions d'ús, la freqüència, les connotacions i les implicatures de cada UF en la seva llengua respectiva. Per determinar de forma clara i precisa quines divergències existeixen entre la UF de la LO i el seu (suposat) equivalent en la LM, alguns autors com ara Gladrow (1993) i Dobrovol'skij (1997, 2000) han desenvolupat el concepte d'*equivalència fraseològica funcional*, que, basat en una sèrie de paràmetres de comparació interlingüística, permet establir el grau d'equivalència o, més aviat, inequivalència, que es dona entre les UF de dues o més llengües.

Els paràmetres de comparació fraseològica són de tipus semàntic, sintàctic i pragmàtic. Els més rellevants per a l'anàlisi que durem a terme en aquest treball són els

semàntics i els pragmàtics, que il·lustrem a continuació (basat en Corpas 2000).

Els paràmetres semàntics distingeixen entre tres nivells de significat de les UF: el significat fraseològic global, la imatge o base figurativa subjacent al significat fraseològic i els significats aïllats de cada component integrat en l'estructura de la unitat.

S1	SIGNIFICAT FRASEOLÒGIC
S2	IMATGE BASE
S3	COMPOSICIÓ LÈXICA

La concordança en el pla del contingut semàntic és un requisit imprescindible per dur a terme la comparació interlingüística i permet excloure de l'àmbit de l'equivalència fraseològica aquelles UF que, tot i presentar certes semblances formals, no tenen cap correspondència en el nivell conceptual. És el cas dels anomenats *falsos amics* (false friends), unitats que coincideixen entre si quant a la selecció i disposició interna dels components però difereixen en el contingut semàntic. En són un exemple les expressions del tipus *say grace*, que, aparentment, podria tenir el seu equivalent fraseològic en l'expressió castellana *decir una gracia* i que, en realitat, significa *beneir la taula*; o *to get one's wires crossed*, que no significa *creuar-se-li els cables a algú* sinó *malentendre una situació*. Un cop comprovada la similitud semàntica existent entre les dues unitats, l'anàlisi dels paràmetres semàntics permet classificar les divergències que es puguin donar entre les UF comparades. A continuació, esmentem les combinacions paramètriques més freqüents (basat en Corpas 2000):

a) [=S1 =S2 ~S3]

Exemple: let [sth] *slip* through one's *fingers* = dejar *escapar* [algo] de las *manos*.

En aquest cas, les unitats comparades tenen el mateix significat fraseològic global i comparteixen la mateixa base figurativa però difereixen pel que fa al significat literal, ja que la composició lèxica interna presenta petites discrepàncies (*escapar* per *relliscar* i *mans* per *dits*).

b) [=S1 ~S2 ~S3]

Exemple: two *heads* are better than *one* = quatre *ulls* hi veuen més que *dos*.

En aquest cas, els paràmetres de comparació interlingüística permeten destacar que la base figurativa i la composició lèxica de les unitats comparades presenten unes lleugeres diferències. La relació metonímica *pars pro toto* dels lexemes somàtics *caps* i *ulls*, tanmateix, no queda afectada pels canvis de components en l'estructura.

c) [= S1 ≠ S2 ≠ S3]

Exemple: birds of a feather flock together = *Dio li fa e poi li accoppia* (lit: Déu els fa i després els aparella).

Un altre grup important d'equivalents fraseològics funcionals és el format per aquelles UF que tot i presentar diferències importants en la base figurativa (tret que implica la no-correspondència de les unitats en el pla del significat literal i la composició lèxica interna) expressen el mateix contingut semàntic. *Spill the beans / vuotare il sacco* o *out of the frying pan into the fire / di male in peggio* en són d'altres exemples.

Cal mencionar, també, aquells casos en què dues UF semànticament equivalents presenten asimetria polisèmica (és a dir, quan una UF de la LO es correspon amb una UF de la LM només en una de les seves possibles accepcions o viceversa), els casos en què els significats denotatius de les UF no coincideixen totalment amb independència del grau de correspondència entre les bases figuratives subjacents i, finalment, els casos de correspondència no fraseològica que es produeixen quan una UF de la LO té com a equivalent en la LM una unitat lèxica simple.

Els paràmetres pragmàtics, per la seva banda, permeten donar compte de les diferències culturals observables entre LO i LM, de les divergències relacionades amb qüestions diasistemàtiques, de freqüència d'ús i de registre, i, finalment, dels aspectes relacionats amb les implicatures generades per les UF en el discurs (basat en Corpas 2000).

P1	COMPONENT CULTURAL
P2	RESTRICCIONS DIASISTEMÀTIQUES
P3	FREQÜÈNCIA D'ÚS
P4	IMPLICATURES

a) [P1]

Exemple: prometer el oro y el moro ≈ *promettere mari e monti*.

Les diferències que podem observar en aquest tipus d'UF són imputables als diferents pòsits culturals i històrics que subjauen a cada expressió. *Prometer el oro y el moro* ('frase con la que se ponderan ciertas ofertas ilusorias y también el exagerado aprecio de lo que se espera o posee') té l'origen en una llegenda de moros i cristians, aspecte cultural que no comparteix amb el seu equivalent italià *promettere mari e monti* ('fare grandi promesse senza la

possibilitat o voluntat de mantenir-la') ja present en llatí al *De coniuratione Catilinae* de Sallustio (*maria montesque pollicer*). Un cas similar és el representat per les UF *armarse la marimorena* ('frase que comunica que se ha organizado una gran pelea o riña entre varias personas o que en un lugar ha sucedido un gran escándalo o accidente [...]') i *succedere un quarantotto* ('tenir lloc un greu aldarull, confusió, desordre'): la primera expressió fa referència a un curiós plet del segle XVI que es va posar contra una tavernera de la Cort de Madrid, acusada de "tener en su casa cueros de vino y no quererlos vender"; la segona remet a la revolució antiabsolutista europea de 1848 que, a Itàlia, va tenir els episodis més intensos a la ciutat de Milà.

b) [P2]

Exemple: *quedarse compuesta y sin novio* ≈ *all dressed up and nowhere to go*.

En aquest cas, les diferències entre les UF comparades estan determinades per restriccions de tipus diastràtic: coincideixen quant a significat fraseològic bàsic (el de "frustració" causada per alguna cosa que s'esperava i que, per algun motiu, no ha succeït) i base metafòrica (la roba elegant) però difereixen en l'aspecte sociocultural, ja que l'expressió castellana està dirigida típicament a una dona i al fet de casar-se, mentre que l'anglesa és neutra i fa referència al fet de sortir. Les varietats geogràfiques de les dues llengües en qüestió també ens permeten destacar algunes diferències diatòpiques que existeixen entre UF del tipus *ponerse hasta las chanclas* ('emborracharse' en l'espanyol de Mèxic) i *get drunk* ('emborracharse' en la varietat internacional de l'anglès) o *hacer novillos*, en espanyol peninsular, i *to play hook(e)y*, expressió restringida a l'anglès americà. Dins del nivell diastràtic de la llengua, també es poden observar diferències pragmàtiques que afecten els nivells d'ús de les UF: l'expressió italiana *essere pregna* ('pop. estar en estat gràvid') pertany a l'argot i té connotacions despectives, mentre que l'expressió espanyola *en estado* pertany a un nivell neutre de la llengua.

c) [P3]

Exemple: *lead [sb] up/down the garden path* ≈ *llevarse [a alguien] al huerto*.

La comparació dels índex de freqüència i preferència d'ús de les UF es duu a terme a partir de corpus informatitzats que permeten obtenir dades reals sobre l'ús d'aquestes unitats en el discurs i en tipus concrets de textos. Gràcies a aquest tipus de comparació fraseològica podem afirmar que les expressions de l'exemple que ens ocupa pertanyen a l'estil col·loquial però difereixen quant a la distribució textual: *llevarse a alguien al huerto* té connotacions

humorístiques i apareix en textos informals, mentre que la UF anglesa, que sovint apareix en forma retallada i amb la funció de modificador del substantiu *sentence* (garden path sentence), apareix freqüentment en articles i monografies sobre temes de lingüística, on ha desenvolupat el nou significat d'"ambigu, que pot conduir a errors' (Corpas 1995).

d) [P4]

Exemple: *you scratch my back, I'll scratch yours* ≈ *oggi a me, domani a te*.

Aquest paràmetre de comparació interlingüística permet posar en relleu si les UF proposades com a equivalents de traducció contenen o no les mateixes implicatures, és a dir, si transmeten de manera implícita alguna premissa o conclusió que no és expressada pel contingut fraseològic global. En aquest cas, l'expressió anglesa *you scratch my back, I'll scratch yours* ('if you do what I want you to do, I'll do what you want me to do') implica una cert caràcter deshonest o clandestí de l'acció. *Oggi a me, domani a te*, en canvi, comporta que una persona faci un favor a una altra que està en disposició de compensar-la amb un altre favor i no atribueix cap connotació específica a l'acció.

3. Metodologia

El corpus en què basem l'anàlisi s'ha constituït a partir del buidatge de la novel·la *Cronache di poveri amanti* de Vasco Pratolini (1ª edició Arnoldo Mondadori Editore, 1947; edició consultada, Arnoldo Mondadori Editore, 1993) i de les traduccions al català, castellà i anglès següents:

- *Crònica dels pobres amants* (Edicions 62, 1986), de Maria Antònia Capmany
- *Crónica de pobres amantes* (Editorial Bruguera, 1982), de Carlos Manzano
- *A tale of poor lovers* (Hamish Hamilton, 1949), de traductor desconegut

Les expressions idiomàtiques del corpus han estat triades amb independència de la categoria gramatical a la qual pertanyen i en funció de la seva representativitat com a construccions prototípiques. Ens remetem, per tant, al plantejament de Pelegrí Sancho, que defineix les unitats fraseològiques en funció de trets graduables, per comparació amb un nucli prototípic (2.1.3). El nostre prototip seran aquelles construccions que estan formades com a mínim per dues paraules gràfiques, que compleixen amb el principi d'idiomaticitat definit a 2.1.4 (Salvador 1995) i que estan traduïdes com a mínim a dos dels tres idiomes en què basem l'anàlisi contrastiva.

Donada l'extensió del corpus recollit, hem decidit centrar-nos en l'anàlisi d'un nombre limitat d'unitats fraseològiques, representatives de fenòmens cognitius i camps conceptuals que resulten d'especial interès dins de les premisses generals plantejades a la introducció del treball. La qüestió de quins paràmetres concrets analitzarem en cada cas dependrà de les característiques específiques de cada unitat fraseològica i de les seves traduccions. Tot i així, l'anàlisi de les dades es desenvoluparà a partir dels tres grans blocs següents:

- 1) examen exhaustiu de la construcció idiomàtica original
- 2) anàlisi dels procediments traductològics
- 3) comparació dels paràmetres semanticopragmàtics

Quan ha sigut possible, hem agrupat les construccions idiomàtiques italianes en funció del tipus de procés mental al qual remeten; això és: metonímia, metàfora orientacional i metàfora ontològica (basat en Lakoff & Johnson 2012). La resta d'unitats fraseològiques es presenten agrupades segons el camp conceptual al qual pertanyen; concretament: animals, plantes, parts del cos humà, religió i tradicions.

4. Contextualització

4.1. Vasco Pratolini: breu biografia

Vasco Pratolini va néixer el 19 d'octubre de 1913 en una família de condició humil del carrer de' Magazzini, a Florència. La seva mare va morir el 1918, mentre el marit combatia a la Primera Guerra Mundial. Va ser criat per l'àvia materna i des de petit va compaginar els estudis obligatoris i la formació autodidàctica amb feines esporàdiques de tot tipus. Entre les seves lectures de joventut, destaquen autors tan diversos com ara Dante, Jack London, Charles Dickens i Mario Pratesi (Jacobbi 1993).

Es va donar a conèixer en la seva vessant de narrador a les pàgines de la revista literària *Letteratura* però ben aviat es va decantar pel discurs ideològic i el periodisme. Va col·laborar amb la revista *Incontro*, en què va expressar amb contundència el seu rebuig a la política feixista de Mussolini, i va fundar, l'any 1938, la revista quinzenal *Campo di Marte*, en què va abordar temes com ara el paper de la cultura en la societat o la pèrdua de valors del món occidental. Va publicar el seu primer llibre, *Il tappeto verde*, l'any 1943 i tot seguit es va allistar a la resistència partisana. Les experiències viscudes durant la lluita clandestina contra l'ocupació alemanya li van servir com a base per a la creació de tres contes aplegats al recull *Il mio cuore a Ponte Milvio*. Un cop acabada la dictadura feixista, cap al final de 1945, es va traslladar a Milà i posteriorment a Nàpols, on va compaginar la novel·lística amb la docència i el periodisme. Es remunten a aquests anys les seves novel·les més importants: *Cronaca familiare* i *Cronache di poveri amanti*, que li va valdre el premi Libera Stampa i va marcar la seva consagració com a narrador. Cinema i traducció també van tenir un paper destacat en la vida de Vasco Pratolini, que va exercir de guionista cinematogràfic i va traduir obres de Victor Hugo, Charles-Louis Philippe o Jules Supervielle, entre d'altres. Vasco Pratolini va morir a Roma el 12 de gener de 1951.

4.2. *Cronache di poveri amanti*: característiques destacades i breu resum de l'obra

Vasco Pratolini s'imposa en el panorama de la literatura neorealista italiana amb la novel·la *Cronache di poveri amanti* (1947), que ve a marcar un abans i un després en la seva producció: d'una banda, perquè expressa de manera més madura i amb un estil més sòlid els motius propis de les seves obres anteriors, és a dir, la vida humil i la riquesa humana de les

classes populars; d'altra banda, perquè representa les relacions humanes amb l'ambició de donar-los una dimensió no pas circumscrita a una realitat local (com passava, per exemple, a *Il quartiere*) sinó, ben al contrari, eixamplada i global. La voluntat que hi ha al darrere de *Cronache di poveri amanti* és la de fer una vertadera representació històrica de tota la societat italiana de la postguerra.

Els fets narrats s'esdevenen al carrer del Corno, a Florència, entre el 1920 i el 1925, els anys en què, a tot Itàlia, tenen lloc les lluites més feroços entre feixistes i antifeixistes. Aquest carrer és una mena de teatre en el qual surt a escena una comèdia humana coral, protagonitzada pel *popolino* i la seva existència ordinària, feta de pobresa i inquietuds i alhora de dignitat, petites alegries i solidaritat (Jacobbi 1993). Aquesta multitud de personatges humils està organitzada segons un sistema aparentment senzill d'herois i antagonistes: comunistes per un costat, feixistes per l'altre. La lluita entre els dos bàndols determina el destí dels habitants del carrer del Corno, que, en la *Nit de l'Apocalipsi*, queden trasbalsats per la mort de Corrado, àlies *Maciste*: el gegant bo, comunista, “amico di tutto il mondo compreso nel quadrilatero di piazza Signoria, piazza Mentana, San Simone e Santa Croce”, cau en una emboscada a mà dels feixistes. Aquest esdeveniment dramàtic marca un canvi en les relacions entre els personatges, que d'aquest moment endavant es tornaran més amargues per la por, la desconfiança recíproca i el xantatge. Tot i així, el final de la novel·la obre una escaleta d'esperança per als habitants del carrer del Corno i confia a les noves generacions la promesa d'un futur millor.

4.3. Les traduccions i els traductors

4.3.1. *Crònica dels pobres amants* de Maria Aurèlia Capmany i *Crònica de pobres amantes* de Carlos Manzano

Pel que fa als traductors, ens limitarem a facilitar les dades més destacades de la seva biografia i a esmentar el paper que han tingut com a introductors de l'obra de Vasco Pratolini a la literatura catalana i castellana.

Maria Aurèlia Capmany (Barcelona, 1918-1991) és una de les figures més polifacètiques de la cultura catalana recent: la seva activitat abraça la literatura, el teatre, la pedagogia, el periodisme i la política. Parlar d'ella com a traductora vol dir, per tant, parlar només d'una part petita de la seva faceta intel·lectual; tot i així, cal destacar el seu paper com

a introductora de la narrativa italiana a Catalunya i, sobretot, dels seus exponents neorealistes més prestigiosos: Vittorini, Pavese, Calvino i Pratolini (Arenas 2007). És de fet amb Pratolini i *Crònica de pobres amants* amb qui inaugura, l'any 1965, el catàleg El Balanci, d'Edicions 62. L'any següent, traduirà la novel·la *Metello*, també de Pratolini.

Carlos Manzano, per la seva banda, va traduir Pratolini per primer i únic cop l'any 1981, quan va publicar, amb l'Editorial Bruguera, *Crónica de pobres amantes*. La trajectòria d'aquest traductor aplega grans autors, com ara James Joyce, Henry Miller i Henry James en llengua anglesa; Louis-Ferdinand Céline i Marcel Proust en llengua francesa, i els neorealistes Elio Vittorini i Carlo Levi en llengua italiana.

4.3.2. *A tale of poor lovers*

Com que l'edició consultada no indicava enlloc el nom del traductor/traductora, i l'editorial Hamish Hamilton va tancar fa temps —actualment continua funcionant com un dels segells editorials del Grup Penguin— hem consultat fonts alternatives per intentar esbrinar qui va dur a terme la traducció a l'anglès. El recull bibliogràfic *Twentieth-century Italian literature in English translation* (1998), apunta la possibilitat que la traducció hagi estat feta pel mateix Pratolini: “The translator is not named but Alberto Traldi learned quite recently from Hamish Hamilton that he had made the translation himself, aided by his wife and a man named Lodovico Sorbello”. El mateix recull es fa ressò de la ressenya que William Weaber, un dels traductors contemporanis de l'italià a l'anglès de més renom, va dedicar a *A tale of poor lovers* a les pàgines del *New York Times Book Review*: “A word should be said about the writing, which is simultaneously accurate and poetic. [...] The translation, although no translator has been named, has been able throughout to recreate in English the fine qualities of the Italian original”.

5. La fraseologia a *Cronache di poveri amanti*

En aquest capítol analitzarem una mostra representativa de les UF del corpus. Les construccions presentades als apartats 5.1, 5.2 i 5.3 han estat triades en tant que representatives dels processos mentals de la metonímia, la metàfora orientacional i la metàfora ontològica, respectivament. A l'anàlisi cognitiva de l'original la segueix l'anàlisi contrastiva de les traduccions al català, el castellà i l'anglès. Les construccions presentades a l'apartat 5.4, en canvi, estan organitzades segons el camp cognitiu al qual pertanyen. En aquest cas, hem limitat l'anàlisi contrastiva a la LM català.

5.1. Metonímies

El nostre sistema conceptual té una naturalesa fonamentalment metafòrica però no es basa exclusivament en la metàfora: la metonímia és un altre dels processos mentals —no retòrics— que ens permeten entendre la realitat a partir de les relacions que establim entre entitats (Lakoff & Johnson 2012). El factor que distingeix un procés de l'altre és l'àmbit d'acció: la metàfora posa en relació entitats provinents de dominis cognitius diferents (entenem un domini destinació en termes d'un domini origen), mentre que la metonímia associa dues entitats conceptualment contigües dins d'un mateix domini cognitiu (ens referim a una entitat implícita per mitjà d'una entitat explícita). Són exemples de metonímia *el productor pel producte* (a), *el lloc per la institució* (b), *l'objecte utilitzat per la persona que l'utilitza* (c) o *el lloc pel fet* (d) —adaptats de Lakoff & Johnson 2012:

- (a) M'he comprat un *Seat* (*un cotxe* de la marca Seat).
- (b) *La Moncloa* no s'ha pronunciat sobre aquest assumpte (*el Govern espanyol*).
- (c) El *clarinet* avui té la grip (*la persona que toca el clarinet*).
- (d) *Pearl Harbor* encara té efectes sobre la política internacional dels EEUU (*l'atac a Pearl Harbour*).

5.1.1. Anàlisi cognitiva de les UF italianes

La UF que analitzarem a continuació il·lustra un tipus especial de metonímia: *la part pel tot*.

(1) a. “Ed io, Nesi, lo dovrei fare *per il tuo bel viso* e per quello del Moro?” (17) ¹

La metonímia *la part pel tot* sorgeix de la nostra experiència quotidiana, de la manera en què les parts, en general, es relacionen amb els tots. Nosaltres mateixos, com a éssers físics, limitats i separats del que ens envolta per la superfície de la nostra pell, ens conceptualitzem com un tot finit format per parts (Lakoff & Johnson 2012). L'expressió *per il tuo bel viso* (per la teva cara bonica) n'és un reflex clar: com a part material d'un tot que és l'ésser humà, la *cara* és utilitzada com a referència per entendre l'entitat *persona*. Quan preguntem “dovre farlo per il tuo bel viso?” (ho hauria de fer per la teva cara bonica?), el que estem preguntant, en realitat, és si ho hauria de fer per *tu*.

El que és interessant destacar és que, entre totes les parts susceptibles de representar la persona en la seva totalitat, sigui precisament la cara la que ens proporciona les referències cognitives per conceptualitzar la realitat *persona*. Aquest fet no és casual i té a veure amb la manera en què, en la cultura occidental, percebem les persones a través de la seva cara (Lakoff & Johnson 2012): mirem la cara de les persones per obtenir la informació bàsica sobre el seu caràcter, el seu tarannà o el seu humor i, en canvi, no ens fixem tant en els seus moviments o en la seva postura. La tradició del retrat com a representació d'una persona per mitjà de la pintura, el dibuix o la fotografia, es basa en aquesta mateixa percepció metonímica de la realitat: si un retrat només ensenyés el cos de la persona retratada, ens resultaria, com a mínim, estrany. És en la cara, en definitiva, on resideix l'essència de la persona.

Altres expressions idiomàtiques del nostre corpus, en canvi, es basen en la relació metonímica part/tot per destacar un aspecte concret del tot:

(2) a. “Il ciaba ha la *lingua lunga*, ma la paura è un trincetto che fa ammutolire.” (340)

(3) a. “E Musetta, che ha la *lingua sciolta* e soffre di essere più bassa dell'amica per quanto soltanto un anno le dividea [...]” (163)

1. En cada capítol d'anàlisi de les dades, els exemples del corpus que analitzem s'indiquen amb la numeració progressiva (1), (2), (3), etc. i amb les lletres *a* per al fragment en italià, *b* per al fragment en català, *c* per al fragment en castellà i *d* per al fragment en anglès. Cada vegada que reprenem un exemple, mantenim la numeració original. El número de pàgina de cada edició és indicat entre parèntesis al final del fragment perquè la UF pugui ser recuperada, si necessari, a l'annex.

Quan diem que algú té la *lingua lunga* o *sciolta*, utilitzem *llengua llarga* o *solta* per referir-nos a una persona que xerra massa i, en particular, que explica amb facilitat els afers d'altri, notícies confidencials, etc... En aquest cas, el fenomen destacat no és pas que es faci servir una part per significar un tot, sinó que la part triada ens proporcioni les referències cognitives suficients per entendre una característica particular del tot: *llengua* no identifica només una persona, sinó que identifica una *persona que parla*. En la categoria dels òrgans que intervenen en la producció de la parla, la llengua és sens dubte el més representatiu i distintiu; és el que, en definitiva, la major part de nosaltres reconeixeria com a *prototípic*. D'aquí que, tradicionalment, la facultat de parlar (domini abstracte) hagi estat conceptualitzada a partir de la llengua (domini concret) i no pas d'altres parts del cos que, també, intervenen en la producció de la parla —els bronquis o la laringe, per exemple, serien dos exemples d'òrgans poc prototípics dins de la mateixa categoria. També és interessant destacar que en les construccions idiomàtiques amb *llengua* hi intervé un altre tipus de metonímia; això és, *l'instrument per l'acció*, ja que la *llengua* és el referent explícit de la capacitat d'*articular els sons de la llengua*. Tornant, però, a l'expressió concreta que ens ocupa, les propietats de parlar massa i de manera inoportuna s'expliquen a partir de la relació entre l'activitat intel·lectual de parlar i una part del cos, la llengua, caracteritzada per dues propietats destacades: la longitud i la soltesa. El fet que la llengua sigui més llarga o solta del que seria adequat o normal d'esperar, constitueix l'aspecte rellevant del domini origen que, projectat sobre el domini meta, ens permet d'entendre l'expressió idiomàtica correctament i en tots els seus matisos.

5.1.2. Anàlisi semanticopragmàtica de les solucions traductores

L'anàlisi contrastiva de les solucions traductores, ha permès posar en relleu els aspectes semàntics i pragmàtics següents:

- (2) a. “Il ciaba ha la *lingua lunga*, ma la paura è un trincetto che fa ammutolire.” (340)
- b. “El pegot té la *llengua llarga*, però la por és una arma que fa callar.” (231)
- c. “El remendón tiene la *lengua larga*, pero el miedo es un trinchete que hace emmudecer.” (277)

Les UF de l'italià, el català i el castellà expressen el mateix significat conceptual, comparteixen la mateixa base figurativa i presenten la mateixa composició lèxica interna (=S1 =S2 =S3). Com que la simetria entre aquestes unitats és absoluta tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut, podem afirmar que estem davant d'un cas d'equivalència plena. Com que no tenim més dades sobre la presència d'aquesta mateixa UF en altres llengües europees, no tractarem aquestes construccions com a *europèismes naturals* però sí que destacarem que la base metafòrica en què recolzen té com a punt de partida comú l'experiència humana, concretament la que ens permet identificar la llengua com a òrgan prototípic de la parla.

Quant als paràmetres pragmàtics de la comparació, destaquem que no hi ha divergències ni pel que fa a les restriccions diasistemàtiques (P2), ni pel que fa a les implicatures (P4): les UF comparades pertanyen al mateix nivell d'ús de la llengua, no presenten diferències diastràtiques ni diatòpiques i impliquen, en tots els casos, la naturalesa indiscreta de l'acció de parlar (DMDI, DIEC/DFE, DUE²).

- (2) a. “Il ciaba ha la *lingua lunga*, ma la paura è un trincetto che fa ammutolire.” (340)
d. “The cobbler had a *long tongue*, but fear was a weapon that could silence it.” (257)

El cas de l'anglès és peculiar, ja que la traducció presenta la mateixa base figurativa subjacent i la mateixa composició lèxica que l'original però no està recollida pels diccionaris com a unitat pròpiament fraseològica (~S1 =S2 =S3). El parlant de llengua anglesa pot arribar a entendre'n el significat pel mateix procés metafòric que hem exposat més amunt —la llargada excessiva de la llengua, domini origen, es projecta en el domini meta definint la llargada excessiva de l'activitat de parlar— però no la percebrà com una construcció convencional amb valor idiomàtic (2.1.4).

Això comporta, al seu torn, que el [P4] de comparació pragmàtica quedi afectat, ja que la traducció no reflecteix el caràcter indiscret de l'acció expressat per la UF original. Perquè la substitució tingués èxit tant en el pla lèxic i semàntic com en el pla pragmàtic i comunicatiu, el traductor hauria pogut optar per la UF *to have a loose tongue* ('be in the habit of talking too freely', OALD), que recull tant el sentit excessiu de l'acció (*too freely*) com la seva naturalesa inapropiada (*loose* en l'accepció de 'without moral discipline', OALD).

2 La llista de les obres a què fan referència les sigles utilitzades és indicada al capítol 8 “Sigles utilitzades”.

- (3) a. “E Musetta, che ha la *lingua sciolta* e soffre di essere più bassa dell'amica per quanto soltanto un anno le divide [..]” (163)
- b. “I Musetta, que té la *llengua llarga* i sofreix de ser més baixa que l'amiga encara que només li passi un any, [...]” (114)
- c. “Y Musetta, que *habla por los codos* y sufre por ser más baja que su amiga a pesar de tener sólo un año menos [...]” (134)
- d. “Musetta, who was very *free in her speech* but suffered from being shorter than Adele, [...]” (126)

L'anàlisi contrastiva italià > castellà del contingut semàntic de les UF *avere la lingua sciolta* i *hablar por los codos* permet posar en relleu dues qüestions interessants. La primera és que, tot i que el traductor hauria pogut utilitzar novament la UF *tener la lengua larga* (en italià, *lingua lunga* i *lingua sciolta* són expressions sinònimes i tenen el mateix valor funcional), ha preferit utilitzar una UF diferent que discrepa de l'original en tots els paràmetres de la comparació semàntica: no presenta correspondència plena en el pla del significat fraseològic (*hablar por los codos* significa 'hablar mucho' però no necessàriament d'una manera imprudent o indiscreta), està formada per unitats amb significats aïllats diferents dels de l'original i recolza en una base figurativa diferent (~S1 ≠S2 ≠S3). La segona qüestió té a veure, justament, amb la imatge base de la UF i els processos implicats en la seva interpretació. D'entrada, podem apreciar que no s'hi donen les relacions metonímiques *part pel tot* ni *instrument per acció*. A més a més, hi observem que la capacitat de la parla ja no està conceptualitzada a partir d'una entitat concreta (la *llengua*, en el cas de la UF italiana) sinó que és feta explícita a través del verb *hablar* ('emitir palabras' en su primera acepció, DRAE). Finalment, el caràcter excessiu de l'acció de parlar, interpretat, en la UF original, a partir de la projecció de *lunga* en el domini meta, és determinat per la designació del *codo* com a part del cos excepcionalment involucrada en la producció de la parla: *parlar pels colzes* és un fet que excedeix i ultrapassa els termes de la normalitat per oposició a *parlar amb la boca*. La tria del colze com a part del cos cridada a fer aquesta funció podria tenir el seu origen en l'observació del comportament humà: qui parla molt té una certa tendència a gesticular i això dona als colzes més visibilitat i protagonisme del que és habitual en una conversa.

Pel que fa a les traduccions al català i a l'anglès, ens limitem a comentar que en català torna a aparèixer, i de manera encertada, la UF *tenir la llengua llarga* [=S1 ~S2 ≠S3], mentre que en anglès el traductor ha optat per una paràfrasi, *be free in [her] speech*, que no acaba de

coincidir amb l'original ni pel que fa als paràmetres de comparació semàntica ni pel que fa al paràmetre P4 de comparació pragmàtica, ja que no conté la implicatura que es desprèn de la UF original —un cop més, la naturalesa indiscreta i imprudent de l'acció de parlar .

5.2. Metàfores orientacionals

L'estructuració metafòrica dels conceptes en funció de la posició que ocupen en l'espai respon a un tipus de metàfora que anomenem *orientacional*. Dalt/baix, dins/fora, davant/darrere o central/perifèric són algunes de les orientacions espacials que experimentem en la vida quotidiana en relació amb el nostre propi cos o amb els objectes físics que ens envolten: quan definim un concepte abstracte en funció de la seva posició sobre un eix físic, les referències cognitives que posem en joc són exactament les mateixes que utilitzem a l'hora d'ubicar i ubicar-nos en el món real; ens servim, en definitiva, d'un aspecte bàsic i conegut de l'experiència humana per estructurar quelcom més complex (Lakoff & Johnson 2012).

5.2.1. Metàfores sobre l'eix vertical

A continuació analitzem algunes expressions idiomàtiques del corpus representatives de l'orientació espacial dalt/baix. Les expressions, es presenten agrupades segons el tipus de metàfora a la qual pertanyen:

(a) Tenir control o força és a dalt / estar subjecte a control o força és a baix:

tenere sotto

(4) a. “Il brigadiere le offerse la sedia, non alzò mai la voce, la *tenne sotto* per tre ore ma non le cavò di bocca una parola.” (29)

(b) Conscient és a dalt / inconscient és a baix:

avere il sonno pesante

(5) a. “Hanno il *sonno pesante* in via Robbia [...]”

(c) Èxit i victòria és a dalt / fracàs i victòria és a baix

trovarsi in auge/baciare la polvere

(6) a. “Rosetta era una novellina quando la Signora *si trovava in auge*.” (110)

(7) a. “Il Nesi *ha baciato la polvere* già poche ore fa” (139)

El primer que cal aclarir és que encara que aquestes expressions idiomàtiques s'entenguin a partir del mateix eix orientacional —dalt/baix—, l'experiència en què es basa l'estructuració metafòrica de cada concepte és diferent. Això no significa que en la realitat existeixin més d'un *a dalt* i més d'un *a baix*, sinó, senzillament, que la verticalitat participa en la nostra experiència quotidiana de moltes formes diferents i, per aquest motiu, és susceptible d'estructurar conceptes diferents (Lakoff & Johnson 2012). Quan afirmem que *control/força és a dalt*, fem referència a la relació característica que establím entre la talla d'una persona i la seva força física; quan, en canvi, diem que *conscient és a dalt* i *inconscient és a baix*, ens recolzem en l'evidència física que els éssers humans (i la gran majoria dels mamífers) dormim estirats i ens mantenim drets quan no dormim. Les bases experiencials d'aquestes metàfores difereixen, encara, de les que fonamenten la conceptualització vertical de la *victòria* i la *derrota*: quan guanyem una competició aixequem els braços al cel i ocupem el lloc més alt del podi; quan, en canvi, perdem, acotem el cap i ens quedem a l'esglaió més baix.

(a) Tenir control o força és a dalt / estar subjecte a control o força és a baix

(4) a. “Il brigadiere le offerse la sedia, non alzò mai la voce, la *tenne sotto* per tre ore ma non le cavò di bocca una parola.” (29)

L'expressió idiomàtica italiana *tenere sotto* significa 'dominar, obligar a un estat de subjecció'³ (VTO). La preposició *sotto* ('sota') ens situa en la part inferior de l'eix dalt/baix i el verb *tenere* (*tenir*, en l'accepció de 'fer restar en una certa posició', DIEC) manifesta l'aplicació d'una certa força —física o mental— per part de qui duu a terme l'acció, que no només situa sinó que manté l'altre en una posició —espacial o psicològica— inferior. El fràsic de l'italià conté altres construccions idiomàtiques que conceptualitzen el control i la subjecció en funció de la verticalitat: quan mostrem submissió estem *a capo chino* ('amb el cap inclinat avall, cap al terra'); quan hem d'acceptar el que ens imposa algú més fort, físicament o moral, ens resignem a *piegare la testa* ('ajupir el cap') i quan algú ens maltracta i ens fa pesar la seva autoritat, diem que ens té *sotto i piedi* ('sota els peus'). En canvi, quan ens sentim superiors,

3 Al llarg de tot el treball, les definicions en italià es presenten traduïdes al català.

millors o més hàbils que algú altre, afirmem, col·loquialment, que estem en condició de *mangiargli la pappa in capo* (lit. 'menjar-li les farinetes al cap') i quan resistim amb valentia a algú o alguna cosa, sense cedir ni deixar-nos intimidar, diem que *teniamo testa alle circostanze* (lit. 'tenim cap a les circumstàncies'). En tots aquests casos, l'eix metafòric dalt/baix té com a referent concret la fisonomia humana: el *cap*, situat a la part superior del cos, conceptualitza la *força*; els *peus*, situats a la part inferior, conceptualitzen la *subjecció*. A causa del seu alt grau de convencionalització, aquestes UF difícilment seran detectades com a metàfores per part del parlant mitjà: l'esquema mental en què es basen està tan integrat en el nostre sistema conceptual que resulten pràcticament "invisibles". Tanmateix, l'anàlisi cognitiva que acabem de dur a terme demostra que tenen una naturalesa essencialment metafòrica i que, en conjunt, formen un sistema coherent d'expressions metafòriques adscrit a un tipus concret de metàfora orientacional.

(b) Conscient és a dalt / inconscient és a baix

(5) a. "Hanno il *sonno pesante* in via Robbia [...]"

A continuació, analitzarem la UF *avere il sonno pesante* i proporcionarem altres exemples —bé construccions idiomàtiques, bé expressions metafòriques no idiomàtiques— per demostrar la sistematicitat i la coherència interna de la metàfora *conscient és a dalt / inconscient és a baix*.

Sonno pesante significa 'son profund, del qual no ens despertem ni en presència de sorolls forts' (DMDI). L'adjectiu *pesante* (lit. 'pesant') situa el son, és a dir, l'estat fisiològic en què la consciència i la voluntat són suspeses totalment o parcialment' (DIEC), en la part inferior de l'eix dalt/baix. La mateixa novel·la ens facilita un exemple més d'aquest tipus de conceptualització metafòrica: "E lui stesso non ricordava piú cosa, né a chi. E *sprofondò nel sonno*." (es va *enfonsar* en el son). *Caure* en coma, estar *sota* hipnosi o son *profund* són expressions metafòriques d'ús quotidià mitjançant les quals parlem dels estats d'inconsciència. A aquestes, podem afegir almenys tres expressions idiomàtiques més que, en italià, conceptualitzen la manca de consciència a través d'objectes inanimats pesants: *dormire come un ciocco* ('dormir com un soc')/*dormire come un tronco* ('dormir com un tronc')/*dormire come un sasso* ('dormir com una pedra'). En canvi, expressions com *in piedi!* ('dret, dempeus') o *su!* ('amunt'), que se solen exclamar per animar algú a llevar-se al matí, situen els estats de consciència a la part superior de l'eix. El mateix verb *alzare*, que significa 'aixecar, moure o llençar o empènyer cap a dalt' (VTO), en la forma pronominal *alzarsi* adquireix el significat

d'alçar-se, in part. posar-se dret des d'una posició asseguda o deixant-el llit' (VTO).

(c) Èxit i victòria és a dalt / fracàs i derrota és a baix

(6) a. “Rosetta era una novellina quando la Signora si trovava *in auge*.” (110)

(7) a. “Il Nesi *ha baciato la polvere* già poche ore fa” (139)

Pel que fa a la metàfora orientacional *èxit i victòria és a dalt / fracàs i derrota és a baix*, destaquem, d'entrada, que en la nostra cultura és força habitual concebre els estats i les circumstàncies positives en termes de posició elevada i els estats i les circumstàncies contràries en termes de posició baixa. La virtut i el vici, la salut i la malaltia, la felicitat i la tristesa són binomis que es defineixen en funció d'un eix vertical, amb l'assumpció que el pol positiu d'aquest eix és el de dalt. Veiem-ho breument amb uns exemples: fer una feina d'*alta* qualitat, assolir el *cim* d'una carrera professional, tenir pensaments *elevats*, *remuntar* un estat de salut advers i *aixecar* els ànims a algú, contrasten amb expressions com ara tocar *fons*, tenir sentiments *baixos*, *caure* en la depressió o estar *enfonsat* en la misèria. Donat aquest esquema conceptual generalitzat, podem afirmar que *èxit és a dalt / derrota és a baix* és una submetàfora de la metàfora orientacional *positiu és a dalt / negatiu és a baix*.

Les UF que hem extret del corpus, *essere in auge* ('estar en auge') i *baciare la polvere* ('besar la pols'), ens proporcionen un exemple per a cada pol de l'eix. *Essere in auge* ('adquirir o gaudir de favor i crèdit, trobar-se en una situació de gran prosperitat o benestar', DMDI) situa l'èxit en el punt més alt assolible, això és, en l'*auge* o *apogeu* ('punt de l'òrbita de la Lluna o d'un satèl·lit artificial que es troba a la major distància de la Terra', DIEC). *Baciare la polvere* ('ser durament derrotat, en general amb un dany greu', DMDI) situa la derrota arran del terra, entre la pols. L'origen d'aquesta expressió es pot trobar en la tradició dels combats i els antics tornejos eqüestres, en què caure del cavall (i, per tant, trobar-se a terra, envoltats de pols) representava una mort gairebé segura, ja que l'armadura, pesant i rígida, no permetia moure's amb la rapidesa suficient per aixecar-se i enfrontar-se al contrincant (DMDI). Aquesta herència cultural, (P1), queda reflectida en totes les traduccions: *besar el polvo*, *kiss the dust* i, amb un petit canvi formal, *rosegar la pols*.

5.2.2. Metàfores sobre l'eix horitzontal

(a) Lideratge és davant / falta de lideratge és darrere

trovarsi all'avanguardia

(8) a. “Dobbiamo *trovarci all'avanguardia* di questo lavoro.” (50)

L'àmbit bèl·lic també fonamenta l'última de les construccions idiomàtiques que analitzarem en aquest capítol: *essere/trovarsi all'avanguardia* (estar a l'avantguarda).

Quan diem que algú *va a l'avantguarda*, és a dir, que 'procedeix amb més determinació i decisió que els altres, assumint funcions de guia' (DMDI), estem fent un ús metafòric de la posició avançada de la part de l'exèrcit, anomenada *avantguarda*, que va al davant de la resta de tropes en moviment a fi de garantir-ne la seguretat. El pol posterior de l'eix és representat per l'expressió contrària, *essere alla retroguardia* ('ser a la rereguarda'): 'quedar-se enrere respecte als altres en qualsevol tipus d'acció, també sense iniciativa' (DMDI). Més enllà de l'àmbit bèl·lic, però, hi ha d'altres expressions que estructurin el concepte *lideratge* en funció de l'eix davant/darrere: quan una persona exerceix de líder diem que és *capdavantera* perquè metafòricament va al davant d'un grup o un moviment; quan, en canvi, una persona es deixa guiar per una altra, diem que va a *remolc*.

5.2.3. Anàlisi semanticopragnmàtica de les solucions traductores

(4) a. “Il Brigadiere le offerse la sedia, non alzò mai la voce, la *tenne sotto* per tre ore ma non le cavò una parola di bocca.” (29)

b. “El sergent la va fer seure, no li va alçar la veu, la *va collar* durant tres hores, però no li va treure ni una paraula de la boca.” (2)

c. “El sargento le ofreció la silla, no alzó la voz en ningún momento, pero no le sacó ni una palabra.” (30)

d. “The Sergeant offered her a chair and *grilled her* for three hours without even raising his voice, but was unable to get a word out of her.” (24)

D'entrada, observem que cap de les solucions traductores de (4) consisteix en una UF. En català i en anglès, la construcció idiomàtica original ha estat substituïda per un verb, procediment que, en ambdós casos, ofereix un grau d'equivalència satisfactori perquè no

implica pèrdues semanticopragmàtiques importants: *collar*, en la segona accepció, significa 'fer pressió (sobre algú) per fer-li fer o dir alguna cosa' (DIEC) i *to grill*, també en la segona accepció, significa 'to question sb closely and for a long time, often in an unpleasant manner' (OALD). En castellà, en canvi, constatem un cas d'omissió per raons que resulten difícils de concretar: la UF original, d'entrada, no presenta dificultats greus de traducció i és prou rellevant per la comprensió del text perquè quedi reflectida en el TM, encara que amb una paràfrasi o algun procediment de compensació (és més el fet de *collar* que no pas el fet de *no aixecar la veu*, el que motiva el caràcter adversatiu del que ve a continuació en el text). És interessant destacar que el català conserva la metàfora orientacional que expressa la UF italiana, encara que a partir d'una imatge base diferent: si a *tenere sotto* la base figurativa es trobava en la talla física, a *collar* es troba en la imatge dels animals junyits —especialment, els bous— que, sotmesos al pes del jou, no poden aixecar el bescoll (~S1 ≠S2 ≠S3); *collar*, de fet, en la segona accepció, té el significat de *junyir*, que remet a l'accepció primitiva del verb com a 'acció de lligar un animal pel coll, fermar-lo' (GDLC). En la traducció anglesa, en canvi, la metàfora orientacional es perd: la subjecció no està conceptualitzada en termes de posició baixa sobre un eix vertical sinó a partir d'un ús figurat del significat bàsic de *to grill*: 'to cook *sth* over or under a grill' (OALD) esdevé, metafòricament, 'to cook *sb* over or under a grill' (~S1 ≠S2 ≠S3).

Quant a les característiques pragmàtiques de les traduccions, no s'observen diferències ni en el paràmetre de comparació P2 (les unitats, ja siguin fraseològiques o no, pertanyen al lèxic comú i són pròpies d'un registre més aviat informal) ni en el paràmetre de comparació P4 relatiu a les implicatures.

- (5) a. “Hanno il *sonno pesante* in via Robbia [...]”
 b. “Tenen un *son pesant* al carrer Della Robbia [...]”
 c. “Tienen el *sueño pesado* en via Robbia [...]”
 d. “They were *deep sleepers* in Via dei della Robbia [...]”

Les traduccions al català i al castellà de (5) reproduïxen literalment l'esquema fraseològic de la UF original, amb la diferència que, mentre que en castellà la construcció *sueño pesado* està recollida com a unitat pròpiament fraseològica ('sueño del que se hace difícil despertar-se', DUE), en català l'expressió *son pesant* no està recollida com a tal. El parlant català, tanmateix, pot interpretar-ne fàcilment el significat a partir del paral·lelisme que s'estableix entre *son profund*, expressió amb què habitualment s'identifica el son difícil de

desvetllar, i *son pesant*: tant *profund* com *pesant* situen el son en la part inferior de l'eix dalt/baix —la metàfora orientacional, per tant, queda inalterada— i remetent metafòricament a un estat d'inconsciència intensa, amb el matis que *profund* sembla indicar una posició encara més baixa respecte a l'ocupada per *pesant*. El resum dels paràmetres de comparació semàntica és per tant el següent: [=S1 =S2 =S3], per a l'italià i castellà, i [~S1 =S2 =S3], per a l'italià i el català.

En anglès la metàfora orientacional també es manté activa, però amb la particularitat que el que se situa a la part inferior de l'eix dalt/baix ja no és el *son* sinó que són *les persones que dormen*. El que resulta curiós és que el traductor, tot i poder optar per l'expressió *heavy sleeper* ('a person whom it is hard to wake up', OALD), en què *heavy* es correspon amb l'italià *pesante*, es decanta per *deep sleeper* que, en canvi, no està recollida com a construcció convencionalitzada (~S1 ≠S2 ≠S3).

Pel que fa als aspectes pragmàtics, no s'observa cap divergència en cap dels paràmetres de la comparació.

- (6) a. “Quando la Signora *si trovava in auge*.”
- b. “Quan la senyora *era en el seu bon temps*.”
- c. “Quando la Señora *estaba en auge*.”
- d. “When the Signora *was at her best*.”

L'anàlisi de les solucions traductores de (6) permet observar un cas d'equivalència funcional plena entre l'italià i el castellà (=S1 =S2 =S3), un cas de paràfrasi entre l'italià i el català (~S1 ≠S2 ≠S3) i un cas de substitució per una expressió idiomàtica formalment discrepant però semànticament equivalent, entre l'italià i l'anglès (=S1 ≠S2 ≠S3). El castellà coincideix amb l'italià a identificar l'auge com el punt físic més elevat ('cima', 'cumbre', DUE) i com el punt metafòric de major intensitat d'una qualitat, una situació o una acció. Aquesta correspondència es dona, també, en català, però no queda reflectida en el TM, ja que la solució traductora passa per fer una paràfrasi del contingut semàntic de l'original en lloc de fer servir l'expressió *estar en auge*. L'anglès es decanta per *at its/one's best*, és a dir, 'in the best state or form', que interpreta correctament el significat de l'original, manté la traducció en l'àmbit del fràsic de la LM, però no manté explícitament l'orientació vertical de l'èxit, fet que, en canvi, es dona en l'expressió equivalent *be at the high point (of sth)*, 'the best or most enjoyable moment or state reached' (OALD).

- (7) a. “Il Nesi *ha baciato la polvere* già poche ore fa.” (139)
 b. “Nesi *ha rosegat la pols* ja fa unes hores.” (98)
 c. “Nesi *ha besado ya el polvo* hace pocas horas.” (115)
 d. “He *has already kissed the dust* once only a few hours ago.” (116)

Les traduccions al castellà i a l'anglès de (7) consisteixen en una reproducció literal de l'esquema formal i conceptual de la UF italiana. Encara que els diccionaris consultats només recullin com a pròpiament idiomàtiques les expressions *morder el polvo* ('quedar rendido, vencido en la pelea, derribado' DUE) i *bite the dust* ('to fall down dead' i 'to be defeated or rejected' en la primera i segona accepció idiomàtica respectivament, OALD), observem que, en la parla col·loquial, les solucions ofertes pels traductors tenen un grau de fixació prou elevat i un ús prou difós perquè es puguin considerar, senzillament, *variants* de les expressions recollides als diccionaris, amb el mateix valor idiomàtic. Original i traduccions, per tant, presenten una simetria total en tots tres els paràmetres de la comparació semàntica: expressen el mateix significat fraseològic global, recolzen en la mateixa imatge base i tenen la mateixa composició lèxica interna (=S1 =S2 =S3).

Com ja hem apuntat anteriorment, el P1 de comparació pragmàtica, relatiu al component cultural, ens permet rellevar la presència d'un pòsit cultural comú que subjau a la base metafòrica de totes les unitats. Quant a la resta de característiques pragmàtiques, no s'observen divergències diasistemàtiques (P2) ni implicaturacionals (P4). Podem per tant afirmar que estem davant d'un cas d'equivalència funcional plena entre les tres unitats.

L'anàlisi contrastiva italià > català, en canvi, permet constatar un petit canvi formal; això és, la substitució del verb *besar* pel verb *rosegat*. Aquesta diferència en la composició lèxica interna (\neq S3) determina que la UF original i la traducció no coincideixin en els matisos de la imatge metafòrica subjacent (\sim S2): *rosegat*, en comparació amb *besar*, sembla fins i tot accentuar la duresa i el caràcter definitiu, inapel·lable de la derrota. Pel que fa al paràmetre de comparació semàntica relatiu al significat fraseològic global, destaquem que l'expressió *rosegat la pols* no està recollida en cap dels diccionaris consultats (DIEC, GDLC, DFF) però té un ús prou extens i habitual en català perquè es pugui considerar una construcció convencionalitzada que expressa el mateix significat que l'original (=S1). Com que, més enllà de la discrepància formal que hem rellevat, la UF italiana i la traducció catalana coincideixen en el nivell semàntic i en el nivell pragmàtic (no es detecten discrepàncies ni pel que fa als nivells d'ús ni pel que fa als aspectes implicaturacionals), podem afirmar que en aquest cas la

solució traductora proporciona una equivalència gairebé plena amb l'original.

- (8) a. “Noi dobbiamo *trovarci all'avanguardia* di questo lavoro.” (50)
- b. “Nosaltres hem de *ser a l'avantguarda* d'aquest treball.” (41)
- c. “Nosotros debemos *encontrarnos en la vanguardia* de ese trabajo.” (45)
- d. omissió del fragment (41)

En la traducció anglesa, la frase que conté l'expressió idiomàtica *trovarsi all'avanguardia* ha estat suprimida, juntament amb la que ve a continuació. Com que la resta del paràgraf reflecteix de manera fidel l'original, ens resulta impossible determinar amb exactitud la raó per la qual el traductor ha omès no només la UF sinó tot un fragment del text original que, en principi, no hauria de plantejar cap dificultat especial de traducció. Ara bé, si es confirmés la hipòtesi segons la qual l'autor de la traducció seria el mateix Pratolini, hauríem de tenir en compte que estem davant d'un cas de traducció inversa, és a dir, una traducció duta a terme de la llengua materna a una llengua estrangera i, a partir d'això, incidir en la possible falta de competència fraseològica de l'autor. De moment ens limitarem a assenyalar que el traductor hauria pogut optar per dues unitats del fràsic de la LM que expressen el mateix significat que l'original i que, a més, remetent al mateix tipus de metàfora orientacional. La primera, que reproduceix l'esquema formal i conceptual de l'original, és *to be in the vanguard* ('the leaders of a movement or of opinion, fashion, etc: *be in the vanguard of social change*', OALD). Aquesta expressió també deriva d'una extensió del significat bàsic d'*avantguarda*, entesa com 'the leading part of an advancing army or fleet' (OALD) i remet a *rearguard* com a posició que se li oposa tant en el nivell de l'espai físic ('a group of soldiers guarding the back of an army, esp when it is withdrawing after a defeat', OALD) com en el nivell metafòric ('an entrenched or conservative element, as in a political party', CED). La segona opció no reproduceix l'original de manera literal —la base figurativa subjacent és per tant diferent— però és igualment interessant perquè manté activa la metàfora orientacional encara que sigui a partir d'una conceptualització més genèrica que no pas la proporcionada per l'àmbit bèl·lic: *to be at the forefront* situa el lideratge en la part més avançada o important d'alguna cosa o d'algun lloc ('the most forward or important position or place. *The new product took the company to the forefront of the computer software field*', OALD).

En català i en castellà, en canvi, la UF original ha estat substituïda amb unes UF de la LM que expressen el mateix significat (=S1) i tenen les mateixes funcions discursives: es

tracta, per tant, de dues unitats que ofereixen una equivalència funcional plena amb l'original.

Tant en català com en castellà, el significat fraseològic de les construccions s'entén a partir de l'extensió del significat d'*avantguarda* del pla literal al pla metafòric (=S2), de manera que la metàfora orientacional *lideratge és davant / falta de lideratge és darrere* també hi queda reflectida. Quant a la composició lèxica interna, encara que no hi hagi correspondència plena en el pla formal (el castellà fa servir *encontrarse* mentre que el català utilitza *ser*), sí que hi ha simetria en el pla del significat aïllat dels components, ja que tant *trovarsi* com *encontrarse* i *ser* són utilitzats en l'accepció de *trobar-se en un lloc* (=S3).

Quant als paràmetres de comparació pragmàtica no s'observa cap asimetria de tipus diasistemàtic ni implicaturacional (=P2 =P4). A banda d'això, és interessant destacar que la base experiencial que subjau a les tres expressions té a veure amb un component cultural comú (=P1), és a dir, l'existència dels exèrcits com a institucions de les quals ens hem dotat, com a societats, per a la defensa del territori de l'Estat i a la intervenció exterior: en una cultura en què no existissin les forces armades, el *lideratge* no es podria conceptualitzar en termes bèl·lics.

5.3. Metàfores ontològiques

De la mateixa manera que l'experiència bàsica de l'orientació espacial humana dóna lloc a metàfores orientacionals, l'experiència amb els objectes físics —en particular, el nostre propi cos— proporciona les referències cognitives per a un ventall extraordinàriament ampli de metàfores ontològiques; és a dir, metàfores que conceptualitzen fenòmens, emocions, idees etc. com a objectes o substàncies (Lakoff & Johnson 2012). Visualitzar el que no és discret o clarament limitat en termes d'entitats físiques amb parts diferents i una superfície definida, ens permet enfrontar-nos de manera racional amb entitats abstractes que, altrament, ens resultaria difícil definir, quantificar o qualificar. Vegem-ho breument amb uns exemples: “entusiasme *desbordat*”, “*vida plena*” i “*argument poc sòlid*” són algunes de les expressions metafòriques mitjançant les quals conceptualitzem la vitalitat com una substància líquida, la vida com un recipient i les idees com a edificis (Lakoff & Johnson 2012).

5.3.1. Anàlisi cognitiva de les UF italianes

El nostre corpus ens proporciona dos exemples de metàfora ontològica: la primera, *les situacions són aliments*, és expressada per la UF *ingoiare amaro*; la segona, *el temps és una persona*, és expressada per la construcció idiomàtica *morto e sotterrato*, referida al substantiu *passato* (passat):

- (9) a. “[...] il cornacchiaio fatto bersaglio accoglie lo scherzo *ingoiando amaro*, con la dovuta filosofia.” (461)
- (10) a. “Comunque Otello è deciso, come disse allo Staderini, nel considerare il *passato morto e sotterrato*.” (225)

La primera UF, *ingoiare amaro* (lit. 'empassar-se amarg'), significa 'haver de suportar circumstàncies molestes, o injustícies, abusos o renys immerescuts, sense poder reaccionar' (VTO). El significat fraseològic global de la construcció es desprèn de la lectura metafòrica dels significats bàsics del verb *empassar-se* i de l'adjectiu *amarg*: el procés fisiològic de 'fer passar un aliment o una beguda de la boca a la faringe i a l'esòfag' (VTO), concretament, un aliment 'de sabor característicament desagradable' (VTO), proporciona les referències cognitives per entendre, analògicament, el procés d'haver de sofrir amb resignació una situació que ens produeix dolor o aflicció (*empassar-se* en l'accepció de 'pair un dany, un tort etc.', i *amarg* en l'accepció de 'que produeix una impressió de disgust', DIEC).

Quan analitzem el fràsic de l'italià, observem que hi ha moltes altres expressions idiomàtiques d'ús quotidià que remetent a la metàfora ontològica *les situacions són aliments*: utilitzem *fare la bocca a qualcosa* (lit. 'fer la boca a alguna cosa') per dir que ens estem acostumant a unes circumstàncies noves com si ens estiguéssim acostumant a un sabor nou a través de la boca —òrgan prototípic de l'aparell gustatiu; fem servir *rimanere a bocca asciutta* ('quedar-se amb la boca seca') quan, tot i la *salivera* que ens havien produït certes premisses favorables, alguna situació ens deixa insatisfets o decebut; ens quedem *con l'amaro in bocca* (lit. 'amb l'amarg a la boca') quan alguna circumstància no ens genera la satisfacció que esperàvem; i, finalment, *ci rifacciamo la bocca* (lit. 'ens refem la boca') quan compensem amb quelcom positiu la impressió negativa que ens ha produït un fet desagradable. El mateix verb *addolcire* ('endolcir'), s'utilitza tant amb el significat de 'fer dolç' algun aliment, beguda etc. com amb el significat figurat de 'fer més passador', especialment una pena o la solitud. Tots aquests exemples demostren que enraonem habitualment sobre el domini abstracte *les*

circumstàncies a través del domini concret *els aliments/l'alimentació* i permeten apreciar els diferents tipus de projeccions que s'estableixen entre els dos àmbits; per exemple:

- la persona que menja els aliments es correspon amb la persona que experimenta la circumstància
- digerir l'aliment es correspon amb acceptar la circumstància
- els aliments de sabor amarg es corresponen amb les experiències desagradables
- els aliments de sabor dolç es corresponen amb les experiències agradables

La segona UF, *morto e sotterrato* ('mort i enterrat'), significa 'passat, conclòs, definitivament acabat; també, completament oblidat o superat, que ja no té valor', (DMDI). El fet interessant és que a la novel·la, així com al llenguatge quotidià, aquesta UF apareix associada al substantiu *passat*, és a dir, a la “porció” de temps anterior al moment actual. Acabem de veure com visualitzar una entitat abstracta a través d'un objecte físic ens permet referir-nos-hi en termes racionals i destacar-ne algun aspecte particular: quan conceptualitzem el temps, que transcorre de manera contínua i uniforme, a través de l'entitat concreta *persona*, remetem a la nostra experiència d'éssers físics i finits per posar límits a les experiències de la *durada* i la *successió*. Concretament, ens fixem en les etapes de la nostra vida i fraccionem el temps en períodes anàlegs: quan diem que *la giornata è nata bene/male* (lit. 'el dia ha nascut bé/malament') entenem el començament d'un període concret de temps, el que va del matí a la tarda, com el naixement d'una criatura que ve al món del ventre de la mare; quan, en canvi, utilitzem l'expressió *sul morire del giorno* (lit. sobre el morir del dia) entenem que aquest mateix període de temps està a punt d'acabar-se com la vida d'una persona.

La UF *morto e sotterrato*, referida a *passat*, s'entén a partir d'aquesta mateixa personificació del temps, de l'experiència de la caducitat del cos humà i també, és important destacar-ho, del coneixement pràctic del ritual de l'enterrament: en una societat en què els cossos dels morts no s'enterressin sinó que, posem per cas, es col·loquessin sobre un rai i s'empenyessin mar endins, l'expressió *mort i enterrat* no podria existir com a construcció fixa amb valor idiomàtic, ja que el segon component de la construcció, *enterrat*, mancaria de base experiencial.

5.3.2. Anàlisi semanticopragnmàtica de les solucions traductores

- (9) a. “[...] il cornacchiaio fatto bersaglio accoglie lo scherzo *ingoiano amaro*, con la dovuta filosofia.” (461)
- b. “[...] i el cornaquès qua ha rebut acull la broma *empassant-se-la amargament* amb la deguda filosofia.” (310)
- c. “[...] y el vecino acertado *se traga la broma con amargura* i filosofia.” (377)
- d. “[...] and the victim would *take it in good part*, controlling his annoyance philosophically.” (347)

L'anàlisi contrastiva de les solucions traductores de (9) ha permès observar que, tant en la traducció al català (*empassar-se-la amargament*) com en la traducció al castellà (*tragarse la broma con amargura*), es dona l'extensió metafòrica dels significats bàsics d'*ingoiare* i *amaro*, encara que a través d'una paràfrasi del contingut semanticopragnmàtic de l'original i no pas a través d'una unitat fraseològica de les LM ($\sim S1 = S2 \neq S3$).

En anglès, en canvi, la traducció s'ha dut a terme substituint la UF original amb una UF equivalent de la LM ($=S1 \neq S2 \neq S3$). La UF triada, *to take sth in good part*, no presenta correspondència semàntica plena amb la construcció original pel fet de recolzar en una base figurativa diferent, però hi coincideix en el pla del significat fraseològic global (*to take sth in good part* significa 'to accept sth slightly unpleasant without becoming offended', CIDM) i dels aspectes pragmàtics relatius a restriccions diasistemàtiques i implicatures: les UF comparades pertanyen al mateix nivell de la llengua, són pròpies d'un registre més aviat informal (P2) i impliquen que la circumstància que estem suportant tingui una naturalesa desagradable. Com que aquesta solució traductora és prou satisfactòria, ens limitem a apuntar que el fràsic de l'anglès conté una altra unitat que expressa el mateix significat fraseològic que l'original i, a més, manté activa la correspondència entre el sabor amarg de certes entitats físiques i la impressió desagradable que produeixen certes situacions: *a bitter pill to swallow* ('una píndola amarga d'empassar') signifca 'an unpleasant fact that has to be accepted' (CIDM).

- (10) a. “Comunque Otello è deciso, come disse allo Staderini, nel considerare il passato *morto e sotterrato*.” (225)
- b. “Sembla que Otello, com ha dit Staderini, està decidit a considerar el passat *mort i enterrat*.” (155)
- c. “Sin embargo, Otello está decidido, como dijo a Staderini, a considerar el pasado *muerto y enterrado*.” (183)
- d. “Although Otello had made up his mind, as he told Staderini, to consider the past *dead and buried*.” (173)

Les traduccions de (10) consten, en tots tres casos, d'UF de la LM que coincideixen amb l'original en tots els paràmetres de la comparació interlingüística: expressen el mateix significat fraseològic, recolzen en la mateixa base figurativa, tenen la mateixa distribució lèxica interna (=S1 =S2 =S3) i no presenten cap divergència relacionada amb qüestions diasistemàtiques ni implicaturacionals. Donada aquesta simetria, podem afirmar que l'equivalència funcional entre l'original i les traduccions és total.

Com que hem observat la presència d'aquesta mateixa UF en altres llengües europees d'origen romànic i no, on també apareix associada al substantiu *passat*, podríem apuntar la hipòtesi que es tractés d'un europeisme de base sociocultural, vinculat a l'àmplia difusió de la inhumació com a pràctica preferent de les religions catòliques i protestants a l'hora de disposar dels cossos dels difunts, en detriment, per exemple, de la cremació. Basem aquesta hipòtesi en les dades següents, recollides d'informants reals, i en un nombre d'exemples superior al proporcionat per Corpas (2000) a l'hora d'argumentar els europeismes presentats a 2.2.2:

- francès: *mort et enterré*
- portuguès: *morto e enterrado*
- polonès: *martwy i pogrzebany*
- romanès: *mort si îngropat*
- suec: *död och begravet*
- noruec: *død og begravet*
- armeni: *մեռած ու քաղված*

5.4. Camps conceptuals

Com hem anat argumentant al llarg de tot aquest treball, l'observació i l'experiència del món que ens envolta constitueixen la base material del procés de convencionalització de les peces lèxiques que anomenem *idiomàtiques*. En aquest apartat hem agrupat un conjunt d'unitats fraseològiques del corpus en funció del camp conceptual al qual remeten; és a dir, del tipus d'experiència pràctica o coneixement de l'entorn dels quals arrenquen. Hem analitzat de manera exhaustiva una mostra d'UF italianes representatives de cada grup i hem limitat l'anàlisi contrastiva a la LM català. La resta d'UF pertanyents a cada camp conceptual es presenten en forma de llista al final de cada subapartat.

5.4.1. Animals

L'observació del món animal proporciona tot de referències perquè els éssers humans conceptualitzem les vivències i els fenòmens de la vida quotidiana en termes de comportament i aspecte animal. Si bé és cert que les bases experiencials de la conceptualització poden variar segons les formes de vida de cada societat —sense anar més lluny, el contacte amb la vida animal que es dona a les zones rurals és més directe i freqüent que no pas el que es dona a les zones urbanes— també és cert que cultures diferents poden compartir coneixements generals prou semblants sobre els animals i el seu hàbitat natural —la divulgació científica o l'herència cultural, per exemple, ens permeten familiaritzar-nos amb qüestions del món animal que no experimentem directament. L'anàlisi que hem dut a terme ha permès confirmar la influència d'aquesta doble realitat en el fràsic de l'italià i el català. Vegem-ho amb els exemples que hem seleccionat del corpus⁴:

(11) a. “Il quale, nel frattempo, si era reso *uccel di bosco*, unitamente ad Osvaldo [...]”

(324)

b. “Aquest, mentrestant, *havia aixecat el vol* amb Osvaldo [...]” (220)

4 Les UF de l'italià i el català analitzades exhaustivament es presenten segons els criteris indicats a la nota 1. La resta d'UF esmentades es presenten de forma esquemàtica, sense el context del fragment al qual corresponen i amb la indicació, entre parèntesis, del número de pàgina a la qual remeten, de manera que puguin ser recuperades senceres a l'annex, juntament amb les traduccions al castellà i a l'anglès.

- (12) a. “Gli strapperanno di dosso, poco a poco, tutto quello che ha, fino a lasciarlo *nudo bruco* [...]” (113)
- b. “[...] se li penjaran a l'esquena, per prendre-li-ho tot, a poc a poc, fins que el deixin *més pelat que una mona* [...]” (82)

La construcció idiomàtica *essere/diventare uccel di bosco* (lit. 'ser/esdevenir ocell de bosc') significa 'esdevenir no disponible, impedir que ens trobin, dit en particular de les persones buscades per les forces de seguretat' (DMDI). El punt de partida d'aquesta expressió idiomàtica està en l'observació del comportament animal: els ocells que viuen al bosc gaudeixen de llibertat total i són difícils de localitzar per oposició als ocells domèstics que viuen en captivitat i no poden volar. El fràsic del català no disposa d'una UF formalment idèntica a la italiana però sí d'una UF equivalent en el pla del significat fraseològic, que presenta, a més, una semblança prou remarcable amb l'original pel que fa a la base metafòrica (=S1 ~S2 ≠S3). Es tracta de l'expressió *aixecar el vol* que és, de fet, la solució triada per la traductora. Aquesta UF remet de forma directa al *vol* com a acció que, metafòricament, compleixen les persones que 'fugen i desapareixen furtivament d'un lloc' (DIEC).

Les UF de (12), en canvi, tot i presentar equivalència plena pel que fa al significat fraseològic, recolzen en una base metafòrica diferent encara que relacionada amb el món animal (=S1 ≠S2 ≠S3). Ambdues expressions s'utilitzen per definir l'estat de qui està arruïnat; però, mentre que *nudo bruco* (lit. nua eruga) conceptualitza la manca total de diners a partir de l'aspecte glabre de les erugues —potenciat a més, de manera irònica, per l'adjectiu *nu*—; *més pelat que (el cul) d'una mona* ho fa a partir de les callositats isquiàtiques de la mona que, a més de ser cridaneres —fet que accentua la gravetat de la ruïna econòmica— també són glabres. Sembla per tant que l'aspecte concret del món animal que motiva aquestes UF sigui la falta de pèl al cos o a una part del cos de l'animal que hi apareix com a element lèxic nuclear.

L'anàlisi del corpus, però, ens ha permès observar casos de traduccions que presenten equivalència amb l'original no només en el nivell del significat fraseològic global, sinó també en el nivell formal de la composició lèxica interna (=S1 =S2 =S3):

- (13) a. “Vedrai che stasera ritorna *con la coda tra le gambe*.” (131)
- b. “Ja veurem com aquesta nit tornarà *amb la cua entre les cames*.” (131)

(14) a. “I bambini, è risaputo, si credono *più furbi della volpe*.” (136)

b. “Les criatures, tothom ho sap, es creuen *més murrís que les guilles*.” (96)

A (13) observem com, tant en italià com en català, la humiliació i el penediment queden plasmats per una UF que té com a base metafòrica el comportament dels cànids i, en particular, dels gossos, per als quals la cua cap amunt és una mostra de tranquil·litat i seguretat mentre que la cua cap avall, doblegada entre les potes, indica un estat de rendició i submissió.

El mateix tipus de simetria semàntica i formal s'observa a (14): l'astúcia i l'habilitat per aconseguir un propòsit són conceptualitzats a partir de l'agilitat i la habilitat que demostra la guineu a l'hora de caçar. Cal destacar, tanmateix, que la fama que ens ha pervingut de la guineu com a animal característicament astut no deriva només de l'observació del medi natural, sinó que també del pòsit cultural —àmpliament compartit com a mínim a Occident— de les faules i les narracions al·legòriques que, a l'època clàssica i moderna, han aprofitat aquesta característica objectiva de l'animal per transmetre'ns algun ensenyament de tipus pràctic o moral.

Les altres UF del corpus que s'adscriuen al camp conceptual “animals” i que no analitzarem en aquest treball són:

- *conoscere i propri polli* (14) > *conèixer el propi galliner* (18)
- *a cavalcioni* (22) > *cama ací cama allà* (23)
- *di pelle di becco* (88) > *no cremar més que un foc* (66)
- *mangiare la foglia* (106) > *ensumar alguna cosa* (77)
- *gatta da pelare* (108) > *gata de terrat* (79)
- *ricevere l'imbeccata* (136) > *rebre l'encàrrec* (97)
- *rimettere le penne* (355) > *les penes se'n van* (241)
- *salvare capra e cavoli* (364) > *salvar la cabra i les cols* (247)
- *sgranchirsi le gambe* (388) > *desentumir-se les cames* (262)
- *non far del male a una mosca* (419) > *incapaç de fer mal a una mosca* (283)
- *bassa di cresta* (464) > *amb la cua entre les cames* (313)

5.4.2. Plantes

El camp conceptual de les plantes ha donat lloc a una àmplia gamma de construccions idiomàtiques que testimonien l'estreta relació de l'home amb el món vegetal; relació que, avui dia, es dona tant en el medi rural, on les plantes creixen de manera espontània i es cultiven sovint en grans superfícies, com en el medi urbà, on les plantes són presents als espais públics —parcs i jardins— i als privats —balcons i terrats.

Cadascuna de les construccions idiomàtiques que remetent al camp conceptual “plantes” tria un aspecte concret de la flora —nativa, agrícola, de jardí, etc.— per donar sentit a fenòmens i experiències del món humà en termes “vegetals”; termes que els éssers humans entenem sobre la base de les nostres pròpies motivacions, accions i característiques.

La construcció que analitzem a continuació es fixa en el cicle biològic dels arbres fruiters i projecta la *maduració* del camp concret “botànica i agricultura” al camp abstracte “les situacions de la vida”:

(15) a. “Ugo non ha fatto altro che *cogliere la pera matura*.” (118)

b. “Ugo no ha fet altra cosa que *recollir la pera madura*.” (86)

Cogliere il frutto maturo (lit. collir el fruit madur), en aquest cas específic, una *pera*, significa 'saber actuar al moment adequat, aprofitar una ocasió propícia' (DMDI). Les relacions que s'estableixen entre el domini meta i el domini origen de la metàfora ontològica⁵ que subjau a aquesta UF són les següents:

- la fruita es correspon amb la situació
- collir la fruita es correspon amb actuar en la situació
- la qualitat *madur* es correspon amb la qualitat *beneficiós*

D'aquestes relacions se'n deriva que collir un fruit quan és madur, és a dir, quan és més apte per al consum humà, es correspon amb actuar en el moment en què la situació ens és més propícia.

És interessant destacar que, tant en italià com en català, els usos de *madur* i derivats que són presents al llenguatge comú com a referències al cicle vital de les persones o als

⁵ Hem considerat oportú tractar aquesta metàfora per separat respecte a la resta de metàfores ontològiques il·lustrades a 5.3 per la seva representativitat com a metàfora pertanyent al camp conceptual “plantes”.

diferents estadis de desenvolupament d'una circumstància són, de fet, extensions metafòriques d'un significat primitiu que sorgeix del món de la botànica. *Madurar* significa, en l'accepció bàsica, 'arribar a la maduresa, és a dir, a l'estadi final del desenvolupament morfològic i fisiològic d'espores, llavors, etc. capaces de germinar' (VTO): és a partir d'una projecció metafòrica d'aquest procés biològic que parlem de *persones madures* —'que han pervingut a un desenvolupament psicològic propi dels adults', (DIEC)— o *projectes madurs* —que han pervingut a un desenvolupament complet— i, al revés, de persones o projectes encara *verds*.

La solució traductora consisteix en una reproducció literal de l'esquema fraseològic de l'original que no té correspondència en el fràsic del català. Tot i així, considerem que el significat global de la construcció italiana queda preservat gràcies al context en què apareix l'expressió, que ajuda a entendre'n els matisos, i gràcies a l'ús figurat de *madur*, que també, com acabem de veure, es dóna habitualment en la llengua catalana (~S1 =S2 =S3).

Les altres UF del corpus que s'adscriuen al camp conceptual “plantes” són:

- *gettare il seme* (139) > *semmar* (98)
- *rose e fiori* (222) > *roses i flors* (153)

5.4.3. Parts del cos

Ja a l'apartat 5.1.1, referent als fenòmens metonímics, hem parlat de com els éssers humans ens conceptualitzem com un tot finit format per parts i projectem aquest esquema mental sobre la realitat que ens envolta. De l'experiència del nostre propi cos sorgeixen les referències cognitives més immediates que tenim a l'abast per entendre fenòmens abstractes i referir-nos a les situacions de la vida quotidiana: no és per tant d'estranyar que un alt nombre d'UF continguin com a element constitutiu nuclear un substantiu que designa una part material del cos humà.

En aquest apartat centrarem l'anàlisi contrastiva original/traducció en dues construccions que tenen com a element nominal el mot *occhio* (ull); concretament:

- (16) a. “La Signora deve parlare con lei *a quattr'occhi*.” (52)
- b. “La Senyora ha de parlar amb vostè *sol*.” (42)

(17) a. “[...] fumare costa *un occhio della testa*.” (171)

b. “[...] fumar costa *un ull de la cara*.” (119)

La construcció idiomàtica de (17), *a quattr'occhi* (lit. 'a quatre ulls') significa 'en conversa privada entre dues persones soles, sense la presència d'altres persones. Sobreentén l'exigència d'un discurs confidencial o fins i tot secret' (DMDI). La base experiencial d'aquesta UF està en la proximitat física que se sol donar entre dues persones que parlen a soles i la intensitat del contacte visual que sol caracteritzar les converses de caire íntim o confidencial. Tot i que la traductora va optar per fer una paràfrasi del contingut semàntic de l'original i substituir la UF per la unitat lèxica simple *sol*, destaquem que el català disposa d'una UF equivalent a la italiana tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut fraseològic i la base metafòrica: *a quatre ulls*, que significa 'tots dos sols' (=S1 =S2 =S3). Ara bé, quan ens fixem en el paràmetre P4 de comparació pragmàtica, ens adonem que, tot i ser equivalents de traducció, les UF comparades no contenen les mateixes implicatures: *a quattr'occhi* implica confidencialitat i secretisme, mentre que *a quatre ulls*, així com la proposta traductora *sol*, només estan recollides amb el significat de 'sense companyia, sense ningú més' (DIEC).

La segona UF italiana, *un occhio della testa* (lit. un ull del cap), s'aplica a conceptes com *gastar, valdre, pagar*, etc. i indica 'una suma de diners molt elevada' (DMDI). Aquesta expressió té la seva base experiencial en el valor i la importància que els éssers humans atribuïm al sentit de la vista, que ens permet obtenir informació sobre la mida, la forma, la posició o el moviment del que ens envolta de manera més immediata i directa que no pas altres sentits que poden complir les mateixes funcions. És a través de la percepció visual, en definitiva, que tenim la primera presa de contacte amb el nostre entorn i ens hi comencem a relacionar; d'aquí la importància de la vista i el valor que atribuïm als ulls.

El fràsic del català disposa d'una UF plenament equivalent a la italiana que expressa el mateix significat fraseològic encara que amb un petit canvi formal pel que fa a la composició lèxica interna: *costar un ull de la cara*, que significa 'ésser molt cara una cosa' (DIEC). La imatge metafòrica subjacent és la mateixa, així que el paral·lelisme entre l'alt valor dels ulls i l'alt valor econòmic de la cosa en qüestió queda preservat. L'únic matís que cal destacar és la presència, a la UF catalana, del mot *cara* en lloc del mot *cap* que apareix a l'original (=S1 =S2 ~S3).

Les UF pertanyents al camp conceptual “parts del cos” que no analitzarem en aquest treball són les següents:

- *mettersi a petto con* (50) > *posar-se contra* (41)
- *a gamballaria* (50) > *potes enlaire* (41)
- *un dito di* (51) > *una mica de* (42)
- *fra i piedi* (142) > *als talons* (100)
- *dare una mano* (106) > *donar una mà* (78)
- *avere l'acqua nel cervello* (131) > *tenir llana al clatell* (93)
- *gettarsi le braccia al collo* (165) > *llençar-se els braços al coll* (115)
- *un dito di* (271) > *un dit de* (186)
- *stare a cuore* (291) > *importar* (199)
- *colpo di testa* (297) > *cops de cap* (202)
- *tuffo al cuore* (311) > *agarrotament al cor* (211)
- *farsi i lombi* (333) > *no fer el misèria* (227)
- *tirarsi su le cioccie* (333) > *tirar-se terra als ulls* (227)
- *piedi di piombo* (341) > *peus de plom* (232)
- *fare una capatina* (374) > *fer una escapada* (254)
- *dare un'occhiata* (380) > *donar un cop d'ull* (257)
- *muovere un dito* (387) > *moure un dit* (261)
- *mettere bocca* (455) > *ficar el nas* (306)

5.4.4. Religió

Molts aspectes de la religió cristiana han entrat a formar part del llenguatge comú en forma de construccions idiomàtiques que arrenquen d'episodis bíblics, vides dels sants, tradicions religioses, etc.

L'anàlisi contrastiva dels exemples del corpus ha permès observar un cas d'equivalència semàntica i formal plena (18), dos casos d'equivalència semàntica que discrepen de l'original pel que fa a la base metafòrica (19 i 20) i un cas d'inequivalència causat per la falta de competència fraseològica de la traductora (21). Aquests resultats demostren,

dins dels límits reduïts de l'anàlisi que hem dut a terme, que tot i que Itàlia i Catalunya comparteixen la mateixa tradició religiosa, els fràsics de les seves respectives llengües no contenen UF plenament equivalents: la llengua italiana ha acabat fixant en forma d'UF certs aspectes de la tradició religiosa catòlica que la llengua catalana, per motius idiosincràtics, no ha arribat a convencionalitzar. Vegem-ho amb els exemples del corpus:

- (18) a. “Ferrato il cavallo, rasa la barba, mangiato *come Dio comanda* [...]” (173)
b. “Un cop ferrat el cavall, afaitada la barba, havent menjat *com Déu mana* [...]”

Come Dio comanda i *com Déu mana* signifiquen 'amb cura, segons les normes' (DMDI), 'degudament' (GDLC), com si estiguéssim seguint, sobreentenem, un dels Deu Manaments. En aquest cas, observem que original i traducció coincideixen en el nivell del significat fraseològic, de la base metafòrica i de la composició lèxica interna (=S1 =S2 =S3). Dins de l'escala gradual que marca l'equivalència entre els fràsics de les llengües, aquestes UF se situen clarament a la banda de l'equivalència funcional plena.

- (19) a. “E sarà una cosa *con tutti i sacramenti*.” (152)
b. “I serà una cosa *amb tots els ets i els uts*.” (106)

- (20) a. “Elisa non è certamente *uno stinco di santo*, è avida di denaro [...]” (178)
b. “Elisa no és precisament *un àngel baixat del cel*, és àvida de diners [...]” (123)

Les UF de (19), en canvi, expressen el mateix significat fraseològic ('amb diligència escrupolosa', DMDI, 'amb tots els detalls', DFF) però divergeixen en el nivell semàntic de la imatge metafòrica i en el nivell pragmàtic del component cultural: la UF italiana conceptualitza la perfecció i la completesa de l'acció a partir dels set sagraments, és a dir, els ritus que introdueixen el fidel en la vida de l'Església i el condueixen cap a la salvació, mentre que la UF catalana recull l'herència dels documents jurídics i notariais en llatí —en què les conjuncions *et* i *ut* apareixien de manera reiterada— i converteix una fórmula pròpia del llenguatge especialitzat en una expressió fixa pròpia del llenguatge comú (=S1 ≠S2 ≠S3).

Un tipus semblant de divergència semàntica i pragmàtica es dona a les unitats de (20): ambdues defineixen una persona 'poc honesta o correcta, amb pocs escrúpols o amb un passat tèrbol' (DMDI) però ho fan a partir d'imatges metafòriques diferents encara que pertanyents al

mateix camp conceptual. *Stinco di santo*, com a metàfora de *persona virtuosa*, deu el seu origen a l'alt nombre de canyelles conservades entre els diferents fragments d'ossos pertanguts a cossos de personatges santificats o beatificats i preservats dins els reliquiariis de les esglésies catòliques (VTO); *àngel baixat del cel*, en canvi, que no és una expressió pròpiament idiomàtica, s'entén a partir de la projecció de les virtuts dels àngels —bondat, puresa, etc.— a les persones (~S1 ≠S2 ≠S3).

Finalment, l'anàlisi contrastiva de (21) ha permès rellevar un cas d'equivalència nul·la causat per un error de la traductora, que no ha detectat el caràcter fraseològic de la construcció italiana:

(21) a. “Sono *scherzi da prete* —disse Amadori, e fu subissato dagli applausi.” (157)

b. “Son *bromes de capellà* —va dir Amadori, i va se seguit d'aplaudiments.” (110)

Un *scherzo da prete* (lit. broma de capellà) és una 'broma de mal gust, pesada, feta de manera inesperada, amb malícia i picardia. També acció deslleial o nociva, mala passada' (DMDI). El caràcter inesperat i murri de la broma/acció sorprèn perquè prové d'un sacerdot, és a dir, una persona a la qual normalment atribuïm un comportament greu i ponderat. La ironia d'aquesta expressió en el context de la novel·la deriva del fet que el personatge Amadori acaba de fer una broma de mal gust justament a un capellà, fet que li val els aplaudiments de les persones presents. La traducció al català consta d'una reproducció literal de l'original que no acaba de tenir sentit per al receptor del TM: *bromes de capellà*, en català, no expressa cap significat fraseològic sinó que només es pot interpretar de manera composicional, com a suma dels significats aïllats dels seus components. Això fa que els matisos de la broma/acció que hem explicat suara no siguin percebuts al context d'arribada i que el joc de paraules de l'original quedi diluït per la falta de correspondència semàntica i pragmàtica entre les dues unitats.

Les altres UF del corpus que remetent al camp conceptual “religió” són:

- *non avere altro santo a cui votarsi* (16) > *no tenir cap altre sant a qui encomanar-se* (19)
- *grazia di Dio* (171) > *gràcia de Déu* (119)
- *quant'è vero Cristo* (356) > *Com hi ha Déu* (241)

5.4.5. Tradicions

Tal com hem il·lustrat a l'apartat teòric 2.2.3, la falta d'equivalència entre el fràsic de dues llengües pot ser determinada per aspectes culturals idiosincràtics com els costums, les creences o les tradicions locals. L'anàlisi que presentem a continuació està basada en el paràmetre de comparació interlingüística P1, que permet donar compte de la inequivalència fraseològica imputable a la presència d'un component històric o cultural no compartit per les llengües comparades.

- (22) a. “[...] impugnati i manubri laterali, partono *alla bersagliera*.” (140)
b. “[...] agafant-la per les barres, se'n van *a bon pas*.” (99)

Alla bersagliera (lit. a la bersagliera) significa 'a la manera i segons els costums dels bersaglieri; això és, amb pas àgil i ràpid' (VTO). Els *bersaglieri* són un cos especial de la infanteria de l'Exèrcit italià que es caracteritza per la rapidesa d'acció i l'elevada resistència a l'esforç físic i la cursa: les característiques peculiars d'aquest cos han transcendit al llenguatge comú i s'ha convencionalitzat en una locució adverbial que sol aparèixer amb els verbs de moviment *caminar/procedir/avançar/córrer*, etc. però també en forma adjectival, com a *caccia alla bersagliera* (lit. 'caça a la bersagliera'), expressió que indica l'estil de caça propi d'aquells gossos capaços de recórrer grans espais a una gran velocitat, igual que els *bersaglieri* al camp de batalla. Com que *bersaglieri* és un referent de la cultura italiana no compartit per la cultura catalana i, per tant, un referent que no té sentit per al receptor del TM, la solució traductora passa per no reproduir literalment l'esquema fraseològic de l'original sinó per fer-ne una paràfrasi, *a bon pas*, que expressa el mateix contingut semàntic i compleix la mateixa funció pragmàtica que la UF italiana (~S1 ≠S2 ≠S3).

- (23) a. “[...] prima di diventare santo per i motivi che sappiamo, *aveva corso* certamente *la sua cavallina* [...]” (389)
b. “[...] abans d'esdevenir sant pels motius que sabem, *havia fet les seves calaverades* [...]” (263)

Correre la cavallina (lit. 'córrer la petita euga') té origen en l'expressió anàloga *correre le giumente*, utilitzada per Boccaccio al *Decameró* (IV, 2): “ed avuta la licenza, con un compagno, come notte fu, se n'entrò in casa d'una sua amica, dalla quale altra volta aveva

prese le mosse quando andava a *correre le giumente*; e quindi, quando tempo gli parve [...] in agnolo si trasfigurò, e salitosene suso, se n'entrò nella camera della donna” (BUR Rizzoli 1998). Al *Decameró*, l'acció de *correre le giumente* apareix atribuïda a un frare, Frate Alberto, que en lloc de fer una vida recta i virtuosa es dedica a visitar la cambra d'una dona, madonna Lisetta, fingint-se l'arcàngel Gabriel. D'aquí que l'expressió actual *correre la cavallina* tingui el significat de 'lliurar-se als excessos, als plaers, a la disbauxa' (VTO).

Aquesta UF traduïda literalment al català no tindria cap sentit, ja que, sense el referent boccaccià, només es podria interpretar de manera composicional. Per aquest motiu, la solució traductora passa per adequar el contingut fraseològic de l'original al context d'arribada (~S1 ≠S2 ≠S3): *fer calaverades* significa fer actes propis d'un 'home disbauxat' (DIEC), igual que el frare Alberto.

Altres UF del corpus analitzables a partir del P1 de comparació pragmàtica són:

- *essere uno nei propri cenci* (35) > *passejar amb tots els drapets* (31)
- *farne più di Cacco* (88) > *fer-ne de verdes i de madures* (66)
- *alla berlina* (205) > *bòria avall* (141)
- *non star più sulle mosse* (375) > *estar impacients* (254)

Conclusions

L'anàlisi que hem dut a terme ha permès constatar que la fraseologia és un univers ric, complex i ple de matisos que, sovint, en dificulten la translació a un idioma estranger. Tanmateix, hem comprovat que la lingüística cognitiva i la fraseologia contrastiva proporcionen el marc teòric i els models d'anàlisi adients per tractar la fraseologia de manera sistemàtica i exhaustiva.

D'una banda, la *teoria de prototips* i la *teoria de la metàfora* han demostrat la seva eficàcia a l'hora de donar compte de les estructures conceptuals subjacents a les UF i descriure els mecanismes cognitius que intervenen en el processament d'aquestes peces lèxiques a partir d'una base experiencial concreta. D'altra banda, els paràmetres de comparació interlingüística que fonamenten la noció d'*equivalència funcional* han provat la seva validesa com a eines per analitzar els factors semanticopragmàtics que entren en joc quan traduïm una UF, establir el grau de simetria entre les UF comparades i apuntar, finalment, una breu valoració de les solucions traductores.

Els resultats de l'anàlisi de les dades confirmen la hipòtesi general d'aquest treball, ja que demostren que els fràsics de les llengües comparades consten tant de punts de contacte com de punts de discrepància. D'una banda, hem constatat que certs processos cognitius subjauen a les UF de les quatre llengües comparades: la metonímia es manté en 4 de 6 traduccions, la metàfora orientacional en 10 de 15 i la metàfora ontològica en 5 de 6. L'estudi italià > català dels camps conceptuals ens ha permès observar que les bases materials de què arrenquen les UF també presenten prou semblances: en 8 casos de 13, les unitats analitzades tenen com a punt de partida l'experiència o l'observació d'un mateix aspecte de la realitat. D'altra banda, però, hem observat que aquesta correspondència minva cap al costat de la no-equivalència quan les UF originals són motivades per aspectes concrets, idiosincràtics de la cultura italiana, lligats, concretament, a la religió i a les tradicions locals.

Pel que fa als procediments traductològics, l'equivalència és, en general, el procediment més utilitzat: ho demostren tant les dades de l'anàlisi contrastiva italià > català, castellà, anglès (15 de 27 traduccions) com les dades de l'anàlisi contrastiva italià > català (8 de 13 traduccions). Ara bé, el grau d'equivalència funcional ofert per cadascuna d'aquestes solucions traductores és molt variable: l'anàlisi dels paràmetres de comparació interlingüística ha posat en relleu que la substitució d'una UF de la LO per una UF corresponent de la LM sol implicar gairebé sempre algun tipus de discrepància respecte al contingut fraseològic, la forma o la funció.

Aquesta evidència influeix en la valoració de la competència fraseològica dels traductors, ja que posa en relleu que no totes les solucions traductores susceptibles de ser considerades equivalències han reproduït de manera satisfactòria els matisos semàntics i pragmàtics de l'original. Tot i així, en la majoria dels casos, els traductors han aconseguit traslladar les UF italianes al context d'arribada —ja sigui a través d'UF de la LM, ja sigui a través d'unitats no pròpiament idiomàtiques o paràfrasis— sense ocasionar pèrdues semàntiques ni funcionals greus i sense comprometre la comprensió global del text.

Com que hem dut a terme una anàlisi de tipus qualitatiu i no pas quantitatiu, els resultats d'aquest treball no es poden fer extensius al conjunt del fràsic de les llengües estudiades. Tot i així, creiem que representen un bon tast de les possibilitats que la lingüística cognitiva i l'anàlisi contrastiva ens ofereixen per donar compte del caràcter cognitiu i idiomàtic de certes unitats de la llengua, i un bon punt de partida per, en un futur, ampliar l'anàlisi a més unitats del corpus.

7. Bibliografia

Arenas, Carme (2007). “Maria Aurèlia Capmany, introductora a Catalunya de la narrativa italiana”, dins *Quaderns Revista de Traducció*, núm. 14, pp. 19-28

Barlow, Michael i Kemmer, Suzanne (2000). *Usage-based models of language*. CSLI Publications, Stanford (California)

Conca, Maria (2000). “Característiques lingüístiques comparades entre locucions i parèmies”, dins *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Universitat Jaume I, Castelló

Corpas, Gloria (1997). *Manual de fraseologia española*. Gredos, Madrid

Corpas, Gloria (1998). “Criterios generales de clasificación del universo fraseológico de las lenguas, con ejemplos en español y en inglés”, dins *Diccionarios, frases, palabras*. Universidad de Málaga, Málaga

Cruse, D. A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge University Press, Cambridge

Cuenca, Maria Josep (2000). “L'estudi de les construccions idiomàtiques des de la lingüística cognitiva i l'anàlisi contrastiva”, dins *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Universitat Jaume I, Castelló

Cuenca, Maria Josep i Hilferty Joseph (1999). *Introducción a la lingüística cognitiva*. Ariel, Barcelona

Delisle, J. (1993). *La traduction raisonnée. Manuel d'initiation a la traduction professionnelle de l'anglais vers le français*. Les Presses de l'Université d'Ottawa, Ottawa

Dobrovol'skij D. (1997). “Kontrastive Idiomatik Deutsch-Russisch. Zur lexikographischen Konzeption”, dins Gréciano i Rothkegel (eds.), *Phraseme in Kontext un Kontrast*, Brockmeyer, Bochum, pp. 45-59

Dobrovolskij D. (2000). "Idioms in contrast: a functional view", dins Corpas (ed.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*. Comares, Granada

Fillmore, Ch. J. (1988). "The mechanisms of construction grammar", dins *Berkeley Linguistic Society*, núm. 14, pp. 35-55

Geeraerts, Dirk i Cuyckens, Hubert (2010). *Introducing cognitive linguistics*. Oxford handbooks online

Geeraerts, Dirk (1995). "Especialització i reinterpretació en les expressions idiomàtiques", dins *Caplletra*, núm. 18, pp. 45-63

Gladrow, W. (1993). "Faktoren der zwischensprachlichen Äquivalenz in der Phraseologie", dins *Phraseology in education, science and culture*, pp. 110-121. VSPN, Nitra

Hervey, S. I. et al (1995). *Thinking Spanish Translation*. Routledge, Londres

Hilferty, Joseph (1995). "Metonímia i metàfora des d'una perspectiva cognitiva", dins *Caplletra*, núm. 18, pp. 31-44

Hockett, Ch. F. (1958). *A course in modern linguistics*. The Macmillan Company, New York

Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press, Chicago

Lakoff George i Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago [Trad. cast.: *Metáforas de la vida cotidiana* (2012). Cátedra, Madrid]

Langaker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, vol. I: Theoretical Prerequisites*. Stanford Univ. Press, Stanford (California)

Nattinger, J. R. i DeCarrico, J. S. (1992). *Lexical phrases and language teaching*. Oxford University Press, Oxford

- Piquer, Adolf (1995). "Fraseologia i discurs narratiu: anàlisi d'alguns casos en la novel·lística contemporània", dins *Caplletra*, núm. 18, pp. 121-132
- Rajchötejn, L. D. (1980). *Contrastive analysis of German and Russian phraseology*. Vysšaja škola, Moscó
- Rosch, Eleanor (1978). "Principles of categorization", dins E. Rosch i B. B. Lloyd (eds)
- Ruiz Gurillo, Leonor (1997). *Aspectos de fraseología teórica española*. Publicacions de la Universitat de València, València
- Salvador, Vicent (1995). "De la fraseologia a la lingüística aplicada", dins *Caplletra*, núm. 18, pp. 11-30
- Salvador, Vircent i Piquer Adolf (2000). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Universitat Jaume I, Castelló
- Sancho, Pelegrí (1999). *Introducció a la fraseologia. Aplicació al valencià col·loquial*. Denes, València
- Sinclair, John (2000). "The search for units of meaning", dins Corpas (ed.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*. Comares, Granada
- Vinay, J. P. i Darbelnet J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. John Benjamins, Amsterdam
- Wilkinson, Minett (1997). *Manual de traducción inglés-castellano: teoría y práctica*. Gedisa, Barcelona
- Zaro, J. J. i Truman, M. (1999). *Manual de traducción/A Manual of Translation*. SGEL, Madrid
- Zuluaga, Alberto (1997). "Sobre las funciones de los fraseologismos en textos literarios", dins *Paremia*, núm. 6, pp. 631-640
- Zuluaga, Alberto (1999). "Traductología y fraseología", dins *Paremia*, núm. 8, pp. 537-549

8. Sigles utilitzades

(CED) Collins Dictionaries (2014). *Collins English Dictionary* (2014). HarperCollins Publishers, Glasgow

(CIDM) Gordon White, James (1998). *Cambridge International Dictionary of Idioms*. Cambridge University Press, Cambridge

(DFF) Raspall, Joana i Martí, Joan (2009). *Diccionari de frases fetes*. Edicions 62, Barcelona

(DIEC) Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari de la llengua catalana DIEC2* edició en línia [consulta: març – juny 2016]

(DMDI) Quartu, B.M (1993). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* edició en línia [consulta: març – juny 2016]

(DRAE) Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española* edició en línia [consulta: març – juny 2016]

(DUE) Moliner, María (1998). *Diccionario de uso del español*. Gredos, Madrid

(GDLC) Enciclopèdia Catalana. *Gran Diccionari de la llengua catalana* edició en línia [consulta: març – juny 2016]

(OALD) Hornby, A. S. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English*. Oxford University Press, Oxford

(VTO) Enciclopedia Treccani. *Vocabolario Treccani* edició en línia [consulta: març – juny 2016]

9. Annex: corpus complet d'UF

12	E il padrone dell'albergo Cervia, <i>per non saper né leggere né scrivere, aveva dato di paletto</i> .
16	I l'amo de l'hostal Cervia, <i>com que era músic, havia posat la balda</i> .
15	Y el dueño del hotel Cervia, que <i>no quería saber nada, había echado el cerrojo</i> .
9	The proprietor of the Cervia hotel, <i>not wanting to know, bolted his doors</i> .

12	“Sei <i>cascato dal letto</i> , stamattina?” gli dice Maciste, e gli offre una sigaretta. Accendono con un tizzone della forgia. Giulio è di <i>umore nero</i> , manda su e giù il mantice <i>a tutta forza</i> .
16	“T'han fet <i>saltar del llit</i> aquest matí?” Li diu Maciste, i li ofereix un cigarret. L'encenen amb un tió de la forja. Giulio es troba més aviat d'un <i>humor negre</i> , fa pujar i baixar la manxa <i>amb tota la seva força</i> .
15	“¿Te has <i>caído de la cama</i> esta mañana?” Le dice Maciste, y le ofrece un cigarrillo. Encienden con un tizón de la forja. Giulio está de un <i>humor de perros</i> , tira del fuelle <i>con todas sus fuerzas</i> .
10	'You <i>tumbled out of bed</i> early this morning', Maciste remarked as he offered him a cigarette. They lit up with a brand from the fire. Giulio was in a <i>black mood</i> and plied the bellows <i>with all his might</i> .

14	Il Nesi <i>conosce i suoi polli</i> , sapeva quel che faceva anche quando prestava il suo BL ai fascisti.
18	Nesi <i>coneix el seu galliner</i> , sabia el que feia fins i tot quan deixava el seu BL als feixistes per a les expedicions.
17	Nesi <i>sabe con quién trata</i> , sabía lo que hacía incluso cuando prestaba su BL a los fascistas para las expediciones.
12	Nesi <i>knew his flock</i> , just as he knew what he was about when he used to lend his lorry to the Fascists for their expeditions.

16	Ma se il Moro era ricorso a lui, significava che <i>non aveva altro santo a cui votarsi</i> .
19	Però, si el Moro havia recorregut a ell, significava que <i>no tenia cap altre sant a qui encomanar-se</i> .
18	Pero si el Moro había recurrido a él, quería decir que <i>no tenía otro santo al que encomendarse</i> .
13	[...] if 'the Moor' had sought his aid it must mean that <i>he had had no other saints to turn to</i> .

17	“Ed io, Nesi, lo dovrei fare per il tuo bel viso e per quello del Moro?”
19	“I jo, Nesi, ho he de fer per la teva cara o per la del Moro?”
19	“¿Y yo, Nesi, debería hacerlo por tu cara bonita y por la del Moro?”
14	'And do you really expect me -Nesi- to do this for your sweet sake, or for the Moors's?'

17	“Così non si va d'accordo. Credi che abbia il cece negli orecchi? [...]”
19	“Així no anirem enlloc. Et penses que tinc cigrons a les orelles? [...]”
19	“Así no nos entenderemos. ¿Crees que estoy sordo? [...]”
14	'Oh, come off it! Do you think I'm deaf or something? [...]'

20	“Ce l'ho sempre per come ti pettini.”
21	“Ho estic sempre, perquè et pentines així.”
21	“Me pone negro tu peinado.”
17	“It's always the same thing—your pigtails!”

21	“Intanto continuiamo a vederci così, a scappa-e-fuggi.”
22	“I entretant ens hem de veure així, d'amagatotis.”
22	“Y, entretanto, tenemos que seguir viéndonos así, aprisa y corriendo.”
18	'So we must go on seeing each other in this hole-in-the-corner way?'

22	Ma bazzica coi fascisti, può essere un confidente della Polizia! È troppo avido di denaro per lasciarsi sfuggire un'occasione d'oro.
23	Però té tracte amb els feixistes i pot ser un confident de la policia! Li agrada massa el diner per a deixar-se escapar un guany rodó.
23	Pero frequenta a los fascistas: ¡puede ser confidente de la policía! Es demasiado avaricioso como para dejar escapar una ocasión que ni pintada.
19	Reestructuració del paràgraf i omissió de la UF original

22	Ora che la stagione è buona, alle otto si trova già sulla soglia di casa <i>a cavalcioni</i> della sedia, con la gamba matta stesa da una parte.
23	Ara que fa bon temps, a les vuit, sol ser a la porta de casa, assegut a la cadira <i>cama ací cama allà</i> , amb la cama rígida estirada d'un costat.
23	Ahora que hace buen tiempo, a las ocho ya se encuentra en la puerta de su casa, <i>a horcajadas</i> en su silla y con la pierna artificial estirada a un lado.
19	Now that the weather was fine he was usually to be seen sitting <i>astride</i> a chair at the door of his house with his game leg stretched out on one side.

24	Ora Giulio sa che il brigadiere ha in mano gli elementi per metterlo in contraddizione, ma lui non gli cadrà sul tavolo come <i>la pappa scodellata</i> .
24	Ara Giulio sap que el sergent major té a les mans els elements per a obligar-lo a contradir-se, però que no es pensi que caurà com <i>una mosca a la sopa</i> .
24	Ahora Giulio sabe que el sargento tiene datos para hacerle contradecirse, pero él no le caerá en la mesa como <i>comida servida</i> .
21	Giulio knew that the Sergeant had the power to charge him, but he did not intend to fall into the trap like <i>a mug</i> .

29	Il Brigadiere le offerse la sedia, non alzò mai la voce, <i>la tenne sotto</i> per tre ore ma non le cavò di bocca una parola.
27	El sergent la va fer seure, no li va alçar la veu, la va <i>collar</i> durant tres hores, però no li va treure ni una paraula de la boca.
30	El sargento le ofreció la silla, no alzó la voz en ningún momento (omissió UF original), pero no le sacó ni una palabra.
24	The Sergeant offered her a chair and <i>grilled</i> her for three hours without even raising his voice, but was unable to get a word out of her.

35	Di quando era giovane e straordinariamente bella, pare. “Di quando la Signora” dice Luisa, “ <i>era nei suoi cenci.</i> ”
31	De quan era jove i extraordinàriament bonica, sembla, “de quan la Senyora —diu Luisa— es <i>passejava amb tots els seus drapets.</i> ”
34	“De cuando la Señora”, dice Luisa, “ <i>estaba bien.</i> ”
30	[...] of the time when the Signora <i>was in her 'heyday.'</i>

38	Dopo avere associato ciò che Gesuina aveva visto alla finestra, con quanto, <i>per filo e per segno</i> , le ha riferito Liliana del suo colloquio col marito in parlatoio, la Signora è stata la prima ad avere le idee chiare [...]
33	Després d'haver associat el que havia vist Gesuina per la finestra amb tot allò que, <i>amb tots els ets i uts</i> , li ha explicat Liliana de la seva conversa amb el marit a la visita, la Senyora ha estat la primera de tenir idees clares [...]
36	Tras haber asociado lo que Gesuina había visto desde la ventana con lo que, <i>con pelos y señales</i> , le ha referido Liliana sobre la conversación con su marido en el locutorio, la Señora ha sido la primera en tener ideas claras [...]
32	After associating what Gesuina has seen from the window with the <i>detailed</i> report that Liliana had brought her after her conversation with Giulio at the prison, the Signora was the first person to have a clear view [...]

49	“A me pare, con rispetto parlando, che ci stiamo <i>calando le brache e alzando la camicia</i> con le nostre stesse mani.”
40	“A mi em sembla, i perdoneu l'expressió, que <i>ens aixequem la camisa i ens abaixem els pantalons</i> amb les nostres pròpies mans.”
44	“A mí me parece, con todos los respetos, que <i>nos estamos bajando los pantalones y levantando la camisa</i> con nuestras propias manos.”
40	'It seems to me, with all due respect, that we are simply <i>taking down our trousers and lifting up our shirts</i> for our bottoms to be kicked!'

50	“Si potrebbe fare la rivoluzione, ma è troppo prematura per <i>mettersi a petto</i> coi fascisti e coi carabinieri. [...] aspettare che la popolazione si ribelli a questo stato di cose e mandi i fascisti <i>a gamballaria</i> . Noi dobbiamo <i>trovarci all'avanguardia</i> di questo lavoro. E al momento buono <i>essere in testa</i> a tutti.”
41	“Podriem fer la revolució, però és massa aviat per a <i>posar-se contra</i> els feixistes i la policia. [...] esperar que el poble es rebel·li contra aquest estat de coses i engegui els feixistes <i>potes enlaira</i> . Nosaltres hem de <i>ser a l'avantguarda</i> d'aquest treball.”
45	“Se podría hacer la revolución pero es demasiado prematura para <i>afrentar</i> a los fascistas y a los carabinieri. [...] esperar a que la población se rebele contra este estado de cosas y haga <i>saltar</i> a los fascistas <i>por el aire</i> . Nosotros debemos <i>encontrarnos en la vanguardia</i> de ese trabajo.”
41	'We could start a revolution now, but it is too early to <i>measure swards</i> with the Fascists and the carabinieri. [...] wait for the population to revolt and send the Fascists <i>packing!</i> ' (omissió de la resta del paràgraf)

51	“Come vede, <i>ho spaccato il minuto</i> ”
42	“Com veu, <i>he vingut volant</i> ”
46	“Como ve, <i>he sido puntual</i> ”
42	'You see, <i>I'm on the dot</i> '

51	Egli era venuto all'appuntamento per <i>un dito di</i> riguardo verso la Signora.
42	Havia vingut a la cita per <i>una mica de</i> respecte per la Senyora.
46	Había acudido a la cita por (omissió) respeto a la Señora.
43	He had kept the requested appointment out of <i>a remnant of</i> respect for the Signora

52	“La Signora deve parlare con lei <i>a quattr'occhi.</i> ”
42	“La Senyora ha de parlar amb vostè <i>sol.</i> ”
47	“La Señora quier hablar con usted <i>a solas.</i> ”
43	'The Signora wants to speak to you <i>alone.</i> '

54	“Dico <i>in veste di</i> futuro genero” “Quando sei uscito mi ha detto soltanto: ora devi <i>rigare diritta</i> più che mai!”
44	“Vull dir <i>com a futur gendre</i> ” “Quan te'n vas anar només em va dir: ara has d' <i>anar més dreta</i> que mai”
49	“Digo <i>como</i> futuro yerno” “Cuando saliste, sólo me dijo: “¡Ahora tienes que <i>portarte mejor</i> que nunca!”
46	'I mean <i>as a</i> future son-in-law.' 'When you went out he merely said that I must <i>behave more strictly</i> than ever.'

56	“Eri diventata <i>come un panno da bucato.</i> ”
45	“Semblaves <i>de cera.</i> ”
50	“Te habías quedado <i>como la cera.</i> ”
47	'You went <i>as white as a sheet!</i> '

58	“Ragion per cui, tu ed io dovremmo <i>stare</i> altri dieci anni <i>sull'albero a cantare.</i> ”
47	“Així és que tu i jo ens haurem de passar deu anys <i>fent la ronda al carrer.</i> ”
53	“Razón por la cual tú y yo tendríamos que <i>seguir</i> otros diez años <i>cantando en el árbol.</i> ”
49	'Ten years in which we <i>wait for the apple to fall from the tree!</i> '

63	Era già buio e non c'era <i>un filo di</i> carbone.
50	Ja era fosc i no hi havia ni <i>una mica de</i> carbó.
56	Ya era de noche y no había <i>ni pizca de</i> carbón.
53	It was already dark and there was <i>not a lump of</i> coal left.

64	Aurora sapeva che i giovani si possono <i>tenere a bada</i> ma i vecchi non si contentano mai di poco.
50	Aurora sabia que els joves es poden <i>mantenir a ratlla</i> , però que els vells mai no s'acontenten amb poc.
57	Aurora sabía que a los jóvenes se los puede <i>tener a raya</i> , pero que los viejos nunca se contentan con poco.
54	Aurora knew that young men can be <i>kept in check</i> , but that older ones are not so easily satisfied.

66	Lui <i>spacca il minuto</i> .
52	Ell <i>arriba en punt</i> .
58	Ell <i>llega puntual</i> .
56	Nesi <i>was always on the dot</i> .

69	[...] minacciavano di <i>fare la finestra sult tetto</i> .
54	[...] <i>feien cruixir les dents</i> .
61	[...] amenazaban con <i>dejar sin padre y sin marido</i> .
59	[...] there were people who stood to suffer by her.

70	“Cominciate presto a <i>battere il marciapiede!</i> ”
54	“Comenceu de pressa a <i>escombrar la voravia!</i> ”
61	“¡Pronto empezáis a <i>patear la acera!</i> ”
59	“You're <i>starting your life on the streets</i> pretty early!”

70	Otello era cresciuto <i>mogio mogio</i> , e forse le donne non gli facevano ancora <i>né caldo né freddo</i> .
54	Otello havia crescut <i>de cotó fluix</i> i potser les dones encara no li feien <i>ni fred ni calor</i> .
61	Pero Otello había crecido retraído, y tal vez las mujeres aún <i>le dejaran indiferente</i> .
59	Omissió del paràgraf

78	[...] ma dava al Nesi trafitture <i>da togliere il sentimento</i> , lo inchiodava dentro il letto.
60	[...] però donava a Nesi unes punxades <i>que tallaven el respirar</i> , i l'atenallava al llit.
67	[...] pero daba a Nesi punzadas <i>que le hacían perder la conciencia</i> , lo tenía clavado en la cama.
66	[...] it was nevertheless giving Nesi 'stabs of pain <i>enough to prick my soul out</i> '.

81	Ma quant'è vero che lui si chiama Nesi, la <i>concerà per le feste</i> , la vecchia puttana!
61	Però és tan cert com ell es diu Nesi que <i>l'atraparà amb magarrufes</i> , la vella puta!
69	Pero, ¡tan cierto como que se llama Nesi es que <i>le va a dar una buena</i> a esa vieja puta!
69	But sure as my name is Nesi I'll <i>give the old whore a hiding!</i>

82	Ma nessuno, nemmeno lo Stederini, <i>gli ha tenuto bordone</i> .
62	Però ningú, ni tan sols Staderini, <i>no li ha fet eco</i> .
71	Pero nadie, ni siquiera Staderini, <i>le ha seguido el juego</i> .
69	But no one, not even Staderini, <i>took him up</i> .

85	“Mio padre era <i>morbido più del burro</i> [...]”
64	“El meu pare era <i>més tou que un pa de pessic</i> [...]”
73	“Mi padre era <i>más blando que la mantequilla</i> [...]”
71	'My father was <i>as soft as butter</i> [...]'

88	Il ciabattino dice che il manganello e il suo padrone <i>ne hanno fatte più di Cacco</i> . Ne hanno fatte <i>di pelle di becco</i> , aggiunge Fidalma Staderini.
66	El pegot diu que la porra i el seu amo n'han fetes <i>de verdes i de madures</i> . “ <i>Més que un foc no en cremaria</i> ” afegeix Fidalma Staderini.
76	El remendón dice que la porra y su dueño <i>han hecho más faenas que Caco</i> . “ <i>Más que pelos tiene en la cabeza</i> ” —añade Fidalma Staderini.
75	The cobbler said that this truncheon and its owner had succeeded in <i>out-Herodin Herod</i> , and Fidalma would add: “It's made of <i>devil's hoof</i> !”

91	[...] non gli rimaneva che <i>bere o affogare</i> .
68	[...] no li tocava altre remei que <i>o empassar-s'ho o vomitar</i> .
78	[...] no le quedaba más remedio que <i>beber o ahogarse</i> .
78	[...] it was a case of being <i>ducked or drowned</i> .

106	“Quelli <i>hanno mangiato la foglia</i> . Lei lo sa, la malasarda non perdona!”
77	“Aqueles <i>han ensumat alguna cosa</i> . Ella ho sap, la malasarda no perdona!”
90	“Esos <i>se lo han olido</i> . Ya sabe usted que la malasarda no perdona.”
89	“ <i>They've seen through me</i> all right, I'm sure. You know, don't you, that a man who has been “shopped” never forgives?”

106	“[...] Però tu devi <i>darmi una mano</i> .”
78	“[...] Però tu m'has de <i>donar una mà</i> .”
90	“[...] Pero tú debes <i>echarme una mano</i> .”
89	' [...]You must <i>give me a hand</i> in this matter.'

107	Il brigadiere <i>non gli ha dato peso</i> quando lui ha detto che la malasarda non perdona, eppure sa cosa vuol dire!
78	El sergent <i>no l'ha contradit</i> quan ell ha explicat que la malasarda no perdona, i tanmateix sap què vol dir!
90	El sargento <i>no le ha hecho caso</i> , cuando él le ha dicho que la malasarda no perdona, ¿pese a saber lo que eso significa!
90	The Sergeant <i>had paid no attention</i> at all to his remark that a man who has once been 'shopped' never forgives, but he himself knew quite well what it meant.

108	“Considerato che la Solli <i>non batte il marciapiede</i> [...] perché la Signora si sarebbe presa questa <i>gatta da pelare</i> ?”
79	“Considerant que la Solli <i>no fa les rambles</i> [...] per què la Senyora hauria recollit aquesta <i>gata de terrat</i> ?”
91	“Teniendo en cuenta que la mujer de Solli <i>no hace la carrera</i> [...] ¿por qué había de hacerlo la Señora?” (omissió)
91	'Seeing that this Liliana <i>is not on the streets</i> [...] why, in your opinion, should the Signora have taken in that <i>stray cat</i> ?’

109	[...] una che sta di casa al Cervia e <i>fa la vita</i> .
80	[...] una que viu a l'hostal Cervia i <i>fa de la vida</i> .
92	[...] una que vive en el Cervia i <i>hace la carrera</i> .
92	reestructuració de tot el fragment (omissió de la UF original)

110	Rosetta era una novellina quando la Signora <i>si trovava in auge</i> .
80	Rosetta era una principianta quan la Senyora <i>era en el seu bon temps</i> .
93	Rosetta era una principiante cuando la Señora <i>estaba en auge</i> .
92	Rosetta was a chicken at the game when the Signora <i>was at her best</i> .

110	I suoi colleghi direbbero che Nanni <i>sta svitando il rubinetto</i> .
80	Els seus col·legues dirien que Nanni <i>canta de pla</i> .
93	Sus colegas dirían que Nanni <i>está abriendo el grifo</i> .
92	His pals might well have maintained at this point that <i>he was spilling the beans</i> .

113	Gli strapperanno di dosso, a poco a poco, tutto quello che ha, fino a lasciarlo <i>nudo bruco</i> , con i soli occhi per piangere.
82	[...] per prendre-li-ho tot, a poc a poc, fins que el deixin <i>més pelat que una mona</i> i només els ulls per a plorar.
95	[...] le arrebatarán poco a poco todo lo que tiene hasta dejarlo <i>en cueros</i> , sólo con los ojos para llorar.
95	[...] would now go on plucking him unmercifully until he was <i>stark naked</i> with only his eyes left to weep.

113	[...] con tutto quello che i suoi cinquant'anni si portano dietro <i>di lusco e di brusco</i> .
82	[...] amb tot allò que els seus cinquanta anys porten a dintre <i>de guenyo i de ganyó</i> .
95	[...] <i>con toda su experiencia</i> de sus cincuenta años.
95	[...] after <i>all the ups and downs</i> of his fifty years.

118	“ <i>Caschi forse dalle nuvole?</i> Già l'ha picchiata e la vociato. Ora tutta la strada sa che tu e Maria <i>ve l'intendete</i> .”
85	“ <i>Baixes dels núvols, potser?</i> Sí, li ha pegat i ha cridat. Ara tot el carrer sap que tu i Maria <i>us enteneu</i> .”
99	“¿ <i>Es que te has caído de las nubes?</i> Ya lo creo que le ha pegado y ha gritado. Ahora toda la calle sabe que tú y Maria <i>os entendéis</i> .”
98	'For Christ's sake', (omissió) he said with a scowl, 'Now the whole street knows <i>how matters stand between you</i> .'

118	Lui, Ugo, non ha fatto altro che <i>cogliere la pera matura</i> .
86	Ell, Ugo, no ha fet altra cosa que <i>collir la pera madura</i> .
99	Él, Ugo, no ha hecho otra cosa que <i>recoger la pera madura</i> .
99	He had, after all, only <i>gathered a pear that was ripe for the plucking</i> .

117	<i>In maniche di camicia</i> , sigaretta accesa, Ugo ha attraversato la città.
85	<i>En cos de camisa</i> i un cigarret a la boca, Ugo ha travessat la ciutat.
98	<i>En mangas de camisa</i> , con el cigarrillo encendido, Ugo ha atravesado la ciudad.
98	Ugo then crossed the city, <i>in shirt sleeves</i> and with a cigarette hanging from his mouth.

120	“[...] Quando si poteva fare qualcosa, e Bordiga vedeva chiaro, con la scusa dell'estremismo <i>gli avete messo i bastoni fra le ruote</i> . Ora i fascisti <i>vi hanno fatto la finestra sul tetto</i> .”
87	“[...] Quan es podia fer alguna cosa i Bordiga hi veia clar, amb l'excusa de l'extremisme <i>li van posar bastons a les rodes</i> . Ara els feixistes <i>us han pujat a cavall</i> .”
101	“[...] Cuando se podía hacer algo, y Bordiga lo veía claro, con la excusa del extremismo <i>le pusisteis trabas</i> . Ahora los fascistas <i>os han dejado con un palmo de narices</i> .”
100	“[...] When we could have done something, and Bordiga saw his way clear, you all made the excuse that we were extremists and <i>spiked our guns</i> . Now the Fascists <i>have clamped down on us</i> .”

122	E lui stesso non ricordava piú cosa, né a chi. <i>Sprofondò nel sonno</i> .
88	Ni ell mateix no recordava què ni a qui. <i>Es va enfonsar en el son</i> .
102	Y él mismo ya no recordaba qué ni a quien. <i>Se hundió en el sueño</i> .
102	[...] he could no longer remember who was to swallow what, and <i>sank into sleep</i> .

125	Sono passate <i>la bellezza di sei ore!</i>
90	Han passat <i>la fotesa de sis hores!</i>
104	Han pasado <i>nada menos que seis horas</i>
104	That was <i>a good six hours ago!</i>

128	[...] ma è naturale che chi gestisce un albergo debba sapere <i>tenere il piede in molte staffe</i> .
92	[...] però és natural que el qui porta un hostel hagi de saber <i>navegar en totes les aigües</i> .
107	[...] pero es natural que el gerente de un hotel sepa <i>estar a bien con todos</i> .
107	Still, a hotelkeeper must know how <i>to place his eggs in many baskets</i> .

129	<i>Cose di ordinaria amministrazione</i> .
92	<i>Coses de cada dia</i> .
107	<i>Cosas corrientes</i> .
108	This was all quite <i>in the natural course of events</i> .

130	“ <i>Parlo turco?</i> ” le vociò.
93	“ <i>Parlo turc?</i> ” vociferà.
108	“ <i>¿Es que hablo en griego?</i> ” le gritó.
109	“ <i>Am I talking Turkish?</i> ”.

131	“ <i>Infatti! Non ho ancora l'acqua nel cervello!</i> ”
93	“ <i>Naturalment! Encara no tinc llana al clatell!</i> ”
108	“ <i>¿En efecto! ¿Aún no tengo agua en el cerebro!</i> ”
109	“ <i>You are right. I haven't gone soft in the head yet!</i> ”

131	“ <i>Vedrai che stasera ritorna con la coda tra le gambe.</i> ”
94	“ <i>Ja veurem com aquesta nit tornarà amb la cua entre cames.</i> ”
109	“ <i>Vas a ver como esta noche vuelve con la cola entre las piernas.</i> ”
110	'[...] he'll be back all right by evening <i>with his tail between his legs.</i> '

136	I bambini, è risaputo, si credono <i>più furbi della volpe</i> [...]
96	Les criatures, tothom ho sap, es creuen <i>més murrís que les guilles</i> [...]
112	Los niños, de sobra es sabido, se creen <i>más astutos que un zorro</i> [...]
113	Omissió del fragment i de la UF original

136	E la ragazza, ricevuta <i>l'imbeccata</i> dal suo uomo [...]
97	I la noia, que ha rebut <i>l'encàrrec</i> del seu home [...]
112	Y la chavala, tras recibir <i>las instrucciones</i> de su hombre [...]
113	The girl, having received <i>her instructions</i> in the prison visiting room [...]

139	Eppure il Nesi <i>ha baciato la polvere</i> già poche ore fa [...]
98	Tanmateix, Nesi <i>ha rosegat la pols</i> ja fa unes hores [...]
115	Y, sin embargo, Nesi <i>ha besado ya el polvo</i> hace pocas horas [...]
116	All they know is that he <i>has already kissed the dust</i> once only a few hours ago [...]

140	[...] impugnati i manubri laterali, partono <i>alla bersagliera</i> .
99	[...] agafant-la per les barres, se'n van <i>a bon pas</i> .
115	[...] tras empuñar los manubrios laterales, parten <i>a paso veloz</i> .
116	[...] then grasped the handles and made off at the double <i>like bersaglieri</i> .

141	La Vecchia <i>l'ha fatta pulita</i> un'altra volta!
99	La Vella <i>ha guanyat la partida</i> una altra vegada!
116	¿La Vieja <i>se ha librado</i> otra vez!
117	So the old hag <i>has kept her nose clean</i> after all.

142	“Sempre con tua madre o Adele <i>fra i piedi</i> .”
100	“Sempre amb la teva mare o Adele <i>als talons</i> .”
117	“Siempre andan tu madre o Adela <i>por medio</i> .”
117	[...] with your mother or Adele always <i>in the way</i> .”

142	È nata a Milano, ma in via del Corno ci abita da quando <i>era ancora in fasce</i> .
100	Va néixer a Milà; però, al carrer del Corno, hi viu des que <i>anava amb bolquers</i> .
117	Nació en Milán, pero vive en via del Corno desde que <i>era una niña de pecho</i> .
118	She was born in Milan, but has lived in Via del Corno ever <i>since her first bath</i> .

144	Corrado è una pasta d'uomo.
101	Corrado és un tros de pa.
119	Corrado es un pedazo de pan.
119	[...] her husband is a most reasonable man [...]

146	“Te la fai addosso! Sei un vigliacco!”
103	“Te la carregarás! Ets un miserable!”
120	“Te cagas en los pantalones! Eres un cobarde!”
120	'You're dirtying your pants with fear, coward, shirker!'

147	“Vedi che ti dai la zappa sui piedi? Sei un monte di concio!”
103	“Que te la clavo, eh! Ets un munt de fems!”
121	“¿Ves como te contradices? ¡Eres un montón de estiércol!”
121	'You'll see that you put your goloshes on. You're nothing but a mound of manure.'

151	“Tifo bello e buono.”
106	“Un tifus com una casa.”
125	“Un tifus como una casa.”
122	“A long bout of typhoid fever.”

152	“E sarà una cosa con tutti i sacramenti [...]”
106	“I serà una cosa amb tots els ets i els uts [...]”
125	“Y va a ser algo en regla [...]”
122	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

152	Arrivi sempre dopo i suonatori.
107	Arribes sempre a misses dites.
125	Siempre llegas tarde.
122	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

157	“Sono <i>scherzi da prete</i> ” —disse Amadori, e fu subissato dagli applausi.
110	“Són <i>bromes de capellà!</i> ” —va dir Amadori, i va ser seguit d'aplaudiments.
129	“¡Son <i>bromas para curas!</i> ”—dijo Amadori, y fue colmado de aplausos.
125	Reestructuració de tot el paràgraf i ommissió de la UF original.

163	E Musetta, che ha la <i>lingua sciolta</i> e soffre di essere più bassa dell'amica per quanto soltanto un anno le divide, non manca l'occasione per dimostrarle di avere più giudizio.
114	I Musetta, que té la <i>llengua llarga</i> i sofreix de ser més baixa que l'amiga encara que només li passi un any, no desaprofita l'ocasió per a demostrar-li que té més seny.
134	Y Musetta, que <i>habla por los codos</i> y sufre por ser más baja que su amiga a pesar de tener sólo un año menos, no desaprovecha ocasión para demostrarle que tiene más juicio.
126	Musetta, who <i>was very free in her speech</i> but suffered from being shorter than Adele by the year's difference in their ages, did not lose the chance of showing her better judgment.

164	“Le lettere che ho qui dentro, <i>valgono oro quanto pesano.</i> ”
114	“Les cartes que porto aquí dins <i>valen més or que no pesen.</i> ”
134	“Las cartas que llevo aquí dentro <i>valen su peso en oro.</i> ”
126	“The letters I have here, the postman replied, <i>are worth their weight in gold.</i> ”

165	Le due madri <i>si gettarono le braccia al collo.</i>
115	Les dues mares <i>es van llançar els braços al coll.</i>
136	Las dos madres <i>se arrojaron la una en brazos de la otra.</i>
128	The two mothers <i>threw their arms round each other's neck.</i>

171	[...] Dicono che il dopoguerra non è poi stato quella <i>grazia di Dio</i> che ci si aspettava, che il cuore dei cristiani <i>ha messo il pelo</i> , che fumare <i>costa un occhio della testa.</i>
119	[...] Diuen que la postguerra no ha resultat aquella <i>gràcia de Déu</i> que s'esperava, que el cor dels cristians <i>s'ha endurit</i> com una pedra, que fumar <i>costa un ull de la cara.</i>
141	[...] Dicen que a fin de cuentas la posguerra no ha sido la <i>gracia de Dios</i> que se esperaba, que el corazón de la gente <i>se ha endurecido</i> , que fumar <i>cuesta un ojo de la cara.</i>
131	[...] after the war things have not turned out to be such a <i>godsend</i> as one expected. They tell him that Christians have grown <i>hard-hearted</i> and that smoking <i>costs the earth.</i>

173	Ferrato il cavallo, rasa la barba, mangiato <i>come Dio comanda</i> [...]
120	Un cop ferrat el cavall, afaitada la barba, havent menjat <i>com Déu mana</i> [...]
142	Tras haber herrado el caballo, haberse afeitado la barba, haber comido <i>como Dios manda</i> [...]
133	Their horses shod, their beards shaven, their business done, their <i>lordly</i> dinners at Silli or the Pennello eaten [...]

173	[...] il campagnolo è un animale abitudinario e vuol <i>poggiare il piede sul sicuro</i> .
120	[...] l'home del camp és un animal rutirari i vol <i>posar els peus sobre segur</i> .
143	[...] el campesino es un animal de costumbres y quiere <i>pisar sobre seguro</i> .
133	[...] the countryman is an animal of habits and likes <i>to place his feet on sure ground</i> .

177	Elisa le rispose risentita che via del Corno <i>badasse ai propri cenci</i> .
122	Elisa li va contestar, ressentida, que el carrer del Corno <i>es podia ocupar de la seva feina</i> .
145	Elisa le respondió enojada que via dle Corno <i>se ocupase de sus propios trapos sucios</i> .
135	had replied angrily that Via del Corno <i>would do better to look after its own dirty linen</i> .

178	Elisa non è certamente <i>uno stinco di santo</i> , è avida di denaro [...]
123	Elisa no és precisament <i>un àngel baixat del cel</i> , és àvida de diners [...]
146	Desde luego, Elisa no es <i>una santa</i> : siente avidez [...]
137	She was no <i>plaster saint</i> . She was avid [...]

183	Ora tutti sanno che il bambino è figlio di Otello e che il vecchio Nesi era <i>becco e bastonato</i> .
127	Ara tots saben que el nen és fill d'Otello i que, al vell Nesi, li va passar allò de <i>ser cornut i pagar el beure</i> .
150	Ahora todos saben que el niño es hijo de Otello y que el viejo Nesi <i>era cornudo y apaleado</i> .
141	Now everyone knew that the baby was Otello's son and that old Nesi <i>had been thoroughly cuckolded</i> .

187	“ <i>Ultimo grido!</i> ” ha esclamat el ciabattino guardandole le scarpe.
129	— <i>Últim crit!</i> — ha exclamat el pegot mirant-li les sabates.
153	¡ <i>El último grito!</i> Exclamó el remendón al mirarle los zapatos.
145	' <i>The last scream of fashion!</i> ' Staderini the cobbler had cried looking at her new shoes.

195	Malgrado i suggerimenti di Bianca e Margherita, che lo avevano esortato a <i>restare sulle sue</i> , almeno nei primi tempi, Mario si comportò in via del Corno come in un salotto.
135	Malgrat els advertiments de Bianca i de Margherita, que li han aconsellat que <i>no badi boca</i> almenys als primers temps, Mario es va comportar al carrer del Corno com si es trobés en una recepció.
160	A pesar de las sugerencias de Bianca y de Margherita, que lo habían exhortado a <i>mostrarse reservado</i> , al menos en los primeros tiempos, Mario se comportó en via del Corno como en una tertulia.
151	Despite Bianca's and Margherita's advice that he should <i>keep himself to himself</i> , at least for the time being, Mario treated Via del Corno as if it were a drawing-room.

205	I protagonisti <i>messi alla berlina</i> , aprono la colonna, riprodotti in fantocci pieni di paglia e stoppa [...]
	Els protagonistes, <i>passats bòria avall</i> , obren la marxa, reproduïts en forma de ninots farcits de palla i estopa [...]
167	Los protagonistas <i>sacados a vergüenza pública</i> abren la columna, reproducidos en muñecos llenos de paya y estopa [...]
158	The victims <i>due to be pilloried</i> are borne at the head of the column in the form of puppets, stuffed with straw and old rugs [...]

205	[...] esistono tre feste dell'anno in cui a Firenze <i>non si bada per il sottile</i> sulla compagnia alla quale ci si unisce.
141	[...] hi ha tres festes l'any que a Florència <i>ningú no es fa estrany</i> i s'uneix a qualsevol companyia.
167	[...] existen tres fiestas del año en que en Florencia <i>no se rechaza</i> ninguna compañía.
	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

206	[...] è al tale o al tal altro che avrebbero dovuto <i>dar la baia</i> .
142	[...] és a tal o tal altre que calia <i>fer la befa</i> .
167	[...] de fulano o de mengano es de quien deberían haberse <i>burlado</i> .
159	[...] they have knocked at the wrong door, that it should really have been so-and-so's turn, not theirs.

207	Oreste, in queste circostanze, <i>si trova nel suo centro</i> .
143	Oreste en aquestes circumstàncies <i>es troba com el peix a l'aigua</i> .
169	Oreste , en esas circunstancias, <i>se encuentra en su elemento</i> .
	Reestructuració de tot el paràgraf i omisió de la UF original.

210	“O Nanni” gli gridò nell'orecchio: “Mi sembra <i>tu ti dia la zappa sui piedi!</i> ”
145	“Ei, Nanni”, li va cridar a l'orella. “Em sembra que <i>et tires terra als ulls!</i> ”
172	“Oh, Nanni!” le gritó al oído “¡Me parece que <i>te estás contradiciendo!</i> ”
162	' <i>You're damaging your own goods</i> ', he roared into his ear.

222	Egli non parla mai di sé, né della sua vita, che tuttavia, per quanto breve, non deve essere stata <i>rose e fiori</i> .
153	Ell no parla mai de si mateix, ni de la seva vida, que, de totes maneres, encara que breu, no ha estat <i>roses i flors</i> .
181	Nunca habla de sí mismo, ni de su vida, que, aunque breve, no debe de haber sido <i>un lecho de rosas</i> .
	Reestructuració de tot el paràgraf i omisió de la UF original.

222	Nella nostra strada si mangia <i>di grasso</i> una sola volta la settimana,...
153	Al nostre carrer es menja <i>gras</i> una sola vegada la setmana, ...
181	En nuestra calle se come <i>carne</i> una sola vez a la semana...
172	In our street they ate their <i>fill</i> only once a week...

225	Comunque Otello è deciso, come disse allo Staderini, nel considerare il passato <i>morto e sotterrato</i> .
155	Sembla que Otello, com ho ha dit Stederini, està decidit a considerar el passat <i>mort i enterrat</i> .
183	Sin embargo, Otello está decidido, como dijo a Staderini, a considerar el pasado <i>muerto y enterrado</i> .
173	[...] although Otell had made up his mind, as he told Staderini, to consider the past <i>dead and buried</i> .

233	Avete due caratteri che <i>sembrano due gocce d'acqua</i> .
160	Tenen dos caràcters que <i>semblen dues gotes d'aigua</i> .
190	Tienen dos caracteres que <i>parecen dos gotas de agua</i> .
179	Your characters <i>are as alike as two peas in a pod</i> .

234	Mario, che <i>dice pane al pane</i> , rimprovera a Maciste di recarsi dal meccanico per riceverne i complimenti [...]
161	Mario, <i>que diu al pa, pa</i> , es burla de Maciste, que va a casa el mecànic per rebre compliments [...]
190	Mario, que <i>llama al pan pan y al vino vino</i> , reprocha a Maciste que vaya al mecánico pra recibir sus felicitaciones [...]
	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

234	[...] gli piace raggiungere i viali <i>in un baleno</i> .
161	[...] li agrada passar les avingudes <i>com un llampec</i> .
191	[...] le gusta llegar hasta los bulevares <i>en un abrir y cerrar de ojos</i> .
180	[...] it pleased and fascinated him to realize that he could reach the avenues <i>in a few seconds</i> .

234	Certe sere partono rombando, filano sui viali <i>a tutta birra</i> , affrontando le curve senza rallentare.
161	Certs vespres se'n van bronzint cap a les avingudes <i>a tot gas</i> emprenent les corbes sense alentir.
191	Algunas tardes salen zumbando, corren por los bulevares <i>a todo trapo</i> , cogen las curvas sin reducir la velocidad.
181	Many an evening they set forth, <i>hooting madly</i> and tearing flat out down the avenues, taking the corners at full speed

238	Egli aspetta che <i>la palla balzi</i> e gli consenta di <i>regolare il conto</i> .
164	Ell espera que <i>la pilota vagi a parar al seu terrat</i> i li arribi el moment d' <i>arreglar comptes</i> .
195	Espera que <i>la pelota rebote</i> y le permita <i>ajustar las cuentas</i> .
183	He was waiting for <i>the scales to run in his favour to settle accounts</i> .

241	“ <i>Cuociano nel loro brodo, vi saluto</i> ”
166	“ <i>Ja es couran amb la seva pròpia salsa, siau!</i> ”
198	“ <i>Que se cuezan en su caldo. Hasta luego.</i> ”
	Reestructuració de tot el paràgraf i omisió de la UF original.

248	Elisa si scusava, ma era stanca, stasera <i>non se la sentiva</i> : Osvaldo ha dovuto affrontare [...]
171	Elisa s'excusava, però que <i>se sentia cansada</i> ; aquesta nit no es trobava gens catòlica. A Osvaldo, li ha calgut afrontar [...]
204	Elisa se disculpaba, pero <i>estaba cansada</i> , esta noche no se sentía con fuerzas: Osvaldo ha tenido que afrontar solo la noche [...]
190	She had sent her excuses, saying that she was tired and <i>did not feel up to the mark</i> .

252	“Se non sta zitto mi fa <i>perdere il filo!</i> ”
173	“Si no calla, em fa <i>perdre el fil.</i> ”
207	“Si no estás callado, me haces <i>perder el hilo.</i> ”
193	'If you don't keep quiet', he said resentfully to the cobbler, 'you'll make me <i>lose the thread.</i> '

253	Intanto la notizia era corsa <i>come un baleno</i> per tutta la città.
174	Entretant, la notícia ha correut <i>com una bala</i> per la ciutat.
207	Entretanto, la noticia había corrido <i>como un rayo</i> por toda la ciudad.
194	Meanwhile the news has flashed through the city <i>like lightning</i> .

270	Via del Corno è <i>tutta udito</i> .
185	El carrer del Corno és <i>tot orelles</i> .
220	Via del Corno es <i>toda oídos</i> .
207	The whole street <i>heard</i> him.

270	E il Ristori, come sempre in questi casi, <i>per non saper né leggere né scrivere, ha dato di chiavistello</i> al suo portone.
185	I Ristori, que en aquests casos és <i>músic, ha posat la balda</i> al portal.
221	Y Ristori, como siempre en esos casos, <i>no quiere saber nada y ha echado el cerrojo</i> a la puerta.
207	Omissió del fragment i de la UF original

271	Le fece versare da Gesuina <i>un dito di</i> Lacryma Christi, la licenzió porgendole la mano [...]
186	Li va fer servir per Gesuina <i>un dit de</i> Lacryma Christi, la va aviar, oferint-li la mà [...]
221	Mandó a Gesuina que le sirviera <i>un dedo de</i> Lacryma Christi y la despidió tendiéndole la mano [...]
208	The Signora thanked her and ordered Gesuina to pour out <i>a thimbleful of</i> Lacrima Christi [...]

275	Hanno il <i>sonno pesante</i> in via Robbia [...]
188	Tenen un <i>son pesant</i> al carrer Della Robbia [...]
224	Tienen el <i>sueño pesado</i> en via Robbia [...]
211	They were <i>deep sleepers</i> in Via dei della Robbia [...]

291	[...] la sorte di Ugo e di Maciste era l'ultima cosa che <i>le stesse a cuore</i> .
199	[...] la sort d'Ugo i de Maciste no <i>li importava</i> en absolut.
238	[...] la suerte de Ugo y de Maciste era la última cosa que <i>le importaba</i> .
222	The last thing that <i>concerned her</i> was the fate of Ugo and Maciste.

297	Un comunista è un uomo come gli altri, con eccessi e depressioni, <i>colpi di testa</i> e titubanze [...]
202	Un comunista és un home com els altres, amb entusiasmes i depressions, <i>cops de cap</i> i titubeigs [...]
243	Un comunista es un hombre como los demás, con excesos y depresiones, <i>ocurrencias</i> y titubeos [...]
227	Omissió del fragment i de la UF original

297	Ma quando uno è solo, <i>a tu per tu</i> coi propri impulsi e con la propria coscienza [...]
202	Però quan un es queda sol, <i>de tu a tu</i> amb els propis impulsos i la pròpia consciència [...]
342	pero cuando estás solo, <i>cara a cara</i> con tus impulsos y tu conciencia [...]
	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

310	Era la prima volta ch'ella osservava il sonno di un uomo, che si trovava <i>a tu per tu</i> con la sua figura in riposo.
210	Era la primera vegada que ella observava el son d'un home, que es trobava <i>cara a cara</i> amb el seu repòs.
253	Era la primera vez que ella observaba a un hombre dormido, la primera vez que se encontraba <i>delante</i> de su figura en reposo.
235	It was the first time she had ever seen a man asleep or a man's face completely in repose (omissió de la UF original)

311	Allora egli ebbe un <i>tuffo al cuore</i> , camminò su e giù, uomo in gabbia [...]
211	Llavors ell va sentir com una mena d' <i>agarrotament al cor</i> , va caminar amunt i avall, home engabiat [...]
254	Entonces le dió un <i>vuelco el corazón</i> , se paseó por la habitación, como un hombre enjaulado [...]
236	<i>His heart missed a beat</i> , and he began walking up and down like a man in a cage.

321	“Anche per lei, come per la Signora, rossi e neri <i>sono la stessa zuppa?</i> ”
218	“Per vostè també, com per la Senyora, rojos i negres <i>són de la mateixa pasta?</i> ”
261	“¿También para usted, como para la Señora, rojos y negros <i>son la misma cosa?</i> ”
244	'And what about politics?', he said, 'Are the Blacks and Reds <i>all the same</i> to you, as they are to the Signora?'

324	Il Governo, o chi per lui, <i>buttava a mare</i> i responsabili della Notte dell'Apocalisse.
219	El Govern, o el qui fos en nom d'ell, <i>llançava a mar</i> els responsables de la Nit de l'Apocalipsi.
263	El Gobierno, o alguien por él, <i>tiraba por la borda</i> a los responsables de la Noche del Apocalipsis.
246	The municipal authorities, or rather their representatives, <i>sought high and low</i> for those responsible for the Night of the Apocalypse.

324	[...] si era reso <i>uccel di bosco</i> , unitamente ad Osvaldo...
220	[...] <i>havia aixecat el vol</i> amb Osvaldo...
263	[...] éste <i>había volado</i> , lo mismo que Osvaldo, ...
246	Neither Carlino nor Osvaldo had reappeared at the Cervia, for they had both <i>gone into hiding</i> .

332	Elisa <i>venne ai ferri corti</i> col suo cuore [...]
226	Elisa <i>sent tenalles</i> en el seu cor [...]
270	Elisa <i>siente</i> el corazón <i>atenazado</i> [...]
250	She <i>had a show-down</i> with her heart [...]

333	Si tratta, naturalmente, di <i>ciò che passa il convento</i> ; non v'è certo, conviene lo stesso Beppino, da <i>farsi i lombi</i> o da <i>tirarsi su le cioccie</i> con una tazza d'orzo o un fondo di bicchiere [...]
227	Com diu el mateix Beppino (omissió de la primera UF), no has de <i>fer el misèria</i> ni <i>tirar-te terra als ulls</i> per una tassa de malta o un cul de got [...]
271	Desde luego, no es, reconoce el propio Beppino, como para <i>ponerse morado</i> (omissió de la primera i segona UF originals): con una taza de malta o un dedo de vino en el vaso [...]
252	It depended, of course, on <i>what there was in the house</i> , and Beppino used to say that there was no need to <i>put on airs</i> or to <i>turn up one's nose</i> at a glass of barley water or the remains of a bottle of wine.

340	Il ciaba <i>ha la lingua lunga</i> , ma la paura è un trincetto che fa ammutolire.
231	El pegot <i>té la llengua llarga</i> , però la por és una arma que fa callar.
277	El remendón <i>tiene la lengua larga</i> , pero el miedo es un trinchete que hace enmudecer.
257	The cobbler <i>had a long tongue</i> , but fear was a weapon that could silence it.

340	Ha detto soltanto, “una volta per sempre”, che in via del Corno “ci deve essere qualcuno che <i>fa pippo</i> .”
231	Ha dit només “una vegada per sempre” que al carrer del Corno “hi ha algú que <i>fa el fresseta</i> .”
277	Simplemente ha dicho, “una vez y se acabó”, que en via del Corno “debe de haber alguien que <i>se chiva</i> ”.
258	He knew now for certain that <i>someone repeated</i> to Carlino the conversation that took place there [...]

341	L'istruttoria per i fatti della Notte dell'Apocalisse procede <i>con i piedi di piombo</i> .
232	La instrucció dels fets de la Nit de l'Apocalipsi segueix <i>amb peus de plom</i> .
278	La instrucció del proceso sobre los hechos de la Noche del Apocalipsis avanza <i>con pies de plomo</i> .
258	The trial of the perpetrators of the Night of the Apocalypse proceeded <i>with leaden feet</i> .

349	[...] nate a un mese di distanza l'una dall'altra, si riconoscono diciott'anni <i>suonati</i> .
237	[...] nascudes a un mes de distància l'una de l'altra, reconeixen divuit anys <i>sonats</i> .
285	[...] nacidas a un mes de distancia una de otra, declaran dieciocho años <i>cumplidos</i> .
264	[...]born within only a month of each other, had <i>just turned</i> eighteen.

355	“In mezzo a tanta giovinezza, mi sembra di <i>rimettere le penne</i> ”, ella dice.
241	“ Entre tanta joventut sembla que <i>les penes se'n van!</i> ”, diu ella.
290	“En medio de tanta juventud, me parece <i>recuperar la vitalidad</i> ”, dice.
269	'I seem <i>to put on new plumage again</i> in the midst of so much youth', she remarked.

355	A volte, le sue vene di euricemica la smentiscono <i>seduta stante</i> .
241	De vegades, les seves venes d'uricèmica la desmenteixen <i>bo i asseguda</i> .
290	A veces sus venas de euricémica la desmienten <i>poco después</i> .
269	At times her varicose veins gave her great pain when she sat down, but this never destroyed her good humor. (omissió de la UF original)

356	Ma terminato il lutto, riaccendo i fuochi, <i>quant'è vero Cristo</i> .
241	Però així que acabi el dol torno a encendre el foc, <i>com hi ha Déu</i> .
290	Pero cuando se termine el luto, vuelvo a encender el fuego. (omissió de la segona UF)
269	Once I'm out of mourning I'll make up for lost time, <i>as sure as there's a Good Lord in Heaven</i> .

364	<i>Hanno salvato capra e cavoli</i> .
247	<i>Han salvat la cabra i les cols</i> .
297	<i>Han cazado dos pájaros de un tiro</i> .
276	<i>They have saved the whole bag of tricks</i> .

370	[...] il popolo si da alla <i>pazza gioia</i> .
251	[...] el poble es lliura a l' <i>alegria esbojarrada</i> .
303	[...] el pueblo se entrega a la <i>alegría desenfrenada</i> .
281	[...] reached their <i>highest frenzy</i> .

374	Ogni fiorentino che si rispetti si sentirà in dovere di <i>farvi</i> almeno <i>una capatina</i> [...]
254	Tot florentí que es respecti sentirà el deure de <i>fer</i> almenys <i>una escapada</i> [...]
306	Todo florentino que se respete se sentirá obligado por lo menos a <i>dar una vuelta</i> por allí [...]
285	Every self-respecting Florentine felt it his duty <i>to make a tour of inspection</i> [...]

375	Assieme ad esse vi sono Palle, che <i>non sta più sulle mosse</i> , e le tre bambine [...]
254	Amb ells vénen Palle, que <i>està impacient</i> , i les tres nenes [...]
307	Junto a ellas van Palle, que <i>no puede estarse quieto</i> , y las tres niñas [...]
285	With Aurora were Palle, who <i>could not restrain his impatience</i> , and the three youngsters [...]

376	[...] con Oreste barbiere che <i>gli tiene bordone</i> [...]
254	[...] amb Oreste, el barber, que <i>el coreja</i> [...]
307	[...] Oreste, <i>su compinche</i> , [...]
286	[...] Oreste the barber (omissió de la UF original), Antonio Lucatelli [...]

376	[...] andranno a vedere “ <i>come butta quest'anno la Fiera</i> ”.
255	[...] aniran a veure “ <i>com marxa aquest any la fira</i> ”.
307	[...] irán a ver “ <i>cómo va la feria este año</i> ”.
286	[...] how the Fair would <i>pass off</i> that year

376	<i>A rigor di logica</i> soltanto Armanda, la madre di Carlino [...]
255	<i>Si hem de ser rigorosos</i> , doncs, només Armanda, la mare de Carlino [...]
307	<i>Lógicamente</i> , sólo Armanda, la madre de Carlino [...]
286	(Omissió UF original) Armanda, Carlino's mother [...]

380	[...] mentre gli uomini sono rimasti a <i>dare una ultima occhiata</i> [...]
257	[...] mentre els homes es queden a <i>donar un últim cop d'ull</i> [...]
311	[...] mientras los hombres se quedaban a <i>echar una última ojeada</i> [...]
289	[...] while the men remained <i>to have a final look</i> [...]

387	Se accennerà a <i>muovere</i> soltanto <i>un dito contro</i> di te, <i>la concerò io per le feste!</i> La metterò <i>in berlina</i> per tutta via del Corno.
261	Si intenta <i>moure un dit en contra</i> teu, <i>la faré ballar que donarà gust!</i> <i>Ho sabrà tothom</i> al carrer del Corno!
316	Como se le ocurra <i>mover un dedo contra</i> ti, <i>¡le voy a dar yo para el pelo!</i> <i>La pondré verde</i> delante de toda via del Corno.
295	If she <i>raises a finger against</i> you I'll <i>give her a good hiding</i> , and I'll <i>make a laughing-stock of her</i> in front of the whole Via del Corno.

387	Madama Assunta <i>aveva levato le tende</i> e numerose altre attrazioni ne hano seguito l'esempio.
263	Madame Assunta ja <i>ha desmuntat la tenda</i> , i altres atraccions han seguit el seu exemple.
316	Madama Assunta <i>ha desmontado la tienda</i> y muchas otras atracciones han seguido su ejemplo.
296	Madame Assunta <i>had struck her tent</i> and several of the othe attractions had followed her example.

388	La festa è di costoro, e di quelli che vogliono <i>far mattana</i> con le stornellate, accompagnandosi sulla chitarra, o <i>sgranchirsi le gambe</i> [...]
262	La festa és d'aquells qui volen <i>rivalitzar</i> cantant corrandes acompanyant-se amb la guitarra, o <i>desentumir-se les cames</i> [...]
317	La fiesta es de ésos, y de los que quieren <i>hacer rabiari</i> con las serenatas, acompañándose con la guitarra, o <i>desentumecer las piernas</i> [...]
296	The evening was given over to those who wanted to make up songs (to the accompaniment of a guitar) or <i>to loosen up their limbs</i> [...] (omissió primera UF)

389	Prima di diventare santo per i motivi che sappiamo, <i>aveva corso</i> certamente <i>la sua cavallina</i> [...]
263	Abans d'esdevenir sant pels motius que sabem, <i>havia fet les seves calaverades</i> [...]
317	Antes de llegar a santo por los motivos que sabemos, <i>había echado sus canitas al aire</i> indudablemente[...]
	Reestructuració de tot el paràgraf i omissió de la UF original.

419	Al ritorno le tre delegate hanno avuto molto da raccontare; che c'erano sei corone “e la nostra <i>vi faceva la sua figura</i> ” [...]
282	En tornar, les tres delegades tenien moltes coses a contar; que hi havia sis corones “i la nostra <i>feia la seva patxoca</i> ” [...]
341	Al regreso, las tres delegadas han tenido mucho para contar: que había seis coronas, “y la nuestra <i>no desentonaba</i> ” [...]
318	On their return the trio had a great deal of news. There had been six wreaths on the coffin, they said, and theirs <i>was by no means to be despised</i> .

437	Oreste barbiere <i>ha fatto una braciola</i> sul mento del fattore di Calenzano e lo ha perduto come cliente.
294	Oreste, el barber, <i>ha fet una esgarrinxada</i> a la galta del pagès de Calenzano i l'ha perdut com a client.
357	El barbero Oreste <i>ha hecho un corte</i> en la barbilla del granjero de Calenzano y lo ha perdido como cliente.
330	Oreste the barber <i>gashed</i> the Galenzano farmer's chin and lost him as a client.

438	“ <i>Tale padre, tale figlio!</i> ”
295	“ <i>Tal pare, tal fill!</i> ”
358	“ <i>De tal palo, tal astilla.</i> ”
331	' <i>Like father, like son</i> '

455	“Credo ormai di non essere più una minorenne, perché i miei genitori <i>mettano bocca</i> nei miei affari”
306	“Em sembla que ja no sóc menor d'edat perquè els meus pares <i>fiquin el nas</i> en els meus assumptes”
371	“Me parece que ya no soy una niña para que mis padres <i>se metan</i> en mis asuntos.”
342	“I'm no longer a minor and my parents needn't <i>come sticking their noses</i> into my affairs.”

460	“Non sbeffeggiamo troppo <i>a buon mercato</i> chi non può né difendersi, né offendere!”
309	“No l'hem d'escarnir (omissió UF original) simplement perquè no es pot defensar ni ofendre”.
376	“No nos burlemos (omissió UF original) de quien no puede defenderse ni ofenderse”
345	'you are simply getting a <i>cheap</i> laugh out of someone who is doing no harm and cannot fend for herself'

461	[...] il cornacchiaio fatto bersaglio accoglie lo scherzo <i>ingoiando amaro</i> , con la dovuta filosofia.
310	[...] i el cornaquès que ha rebut acull la broma <i>empassant-se-la amargament</i> amb la deguda filosofia.
377	[...] y el vecino acertado se traga la broma <i>con amargura</i> y filosofía.
347	[...] and the victim would <i>take it in good part</i> , controlling his annoyance philosophically.

464	[...] c'è via del Corno <i>bassa di cresta</i> ormai e tutta ai suoi ordini.
313	[...] hi ha el carrer del Corno <i>amb la cua entre les cames</i> i del tot a les seves ordres.
380	[...] tiene ahí via del Corno, ya <i>con la cresta baja</i> y del todo a sus órdenes.
349	[...] now that Via del Corno was under his thumb. (omissió primera UF original)

486	Dobbiamo imparare a parlare e a camminare! <i>Siamo un bel pezzo avanti!</i>
326	Hem d'aprendre de parlar i de caminar, <i>ja hem avançat un tros!</i>
396	Debemos aprender a hablar y a caminar, <i>¡ya hemos avanzado un trecho!</i>
366	Let's hope one day we'll really wake up.

Resum:

Aquest treball analitza els procediments cognitius implicats en la construcció del significat fraseològic d'algunes construccions idiomàtiques italianes extretes de la novel·la *Cronache di poveri amanti*, de l'autor neorealista Vasco Pratolini, i presenta una anàlisi contrastiva d'aquestes construccions en tres llengües: català, castellà i anglès. Des dels postulats bàsics de la lingüística cognitiva, s'han analitzat amb un interès especial els fenòmens de la metonímia i la metàfora, i s'han estudiat les bases experiencials de les construccions idiomàtiques d'acord amb el camp conceptual de pertinença. D'altra banda, s'han tingut en compte els principis bàsics de la traductologia per identificar el tipus de procediment utilitzat per cada traductor a l'hora de traslladar la construcció idiomàtica de la llengua d'origen a la llengua meta i, finalment, s'han aplicat els paràmetres de comparació interlingüística propis de la fraseologia contrastiva per posar en relleu les característiques semanticopragmàtiques més destacades de les traduccions.

Paraules clau: lingüística cognitiva, traducció, anàlisi contrastiva, fraseologia, construccions idiomàtiques, metàfora, metonímia, italià, català, castellà, anglès.

Abstract:

This dissertation analyses the cognitive procedures involved in the construction of phraseological meaning in a selection of Italian idiomatic expressions taken from the novel *Cronache di poveri amanti*, by neorealist writer Vasco Pratolini, and offers a contrastive analysis of these expressions in three languages: Catalan, Spanish and English. Close attention has been paid to analysing the phenomena of metonymy and metaphor based on the core principles of cognitive linguistics, whilst the experiential bases for the idiomatic expressions have been studied according to the conceptual framework they belong to. Furthermore, translation studies' main criteria have been considered in order to identify the kind of procedure used by each translator when dealing with the translation of the idiomatic expressions from the source language to the target language. Finally, the parameters of comparative interlinguistics, belonging to the field of contrastive phraseology, have been utilized to highlight the most interesting semantic and pragmatic features of the translations.

Keywords: cognitive linguistics, translation, contrastive analysis, phraseology, idiomatic expressions, metaphor, metonymy, Italian, Catalan, Spanish, English.